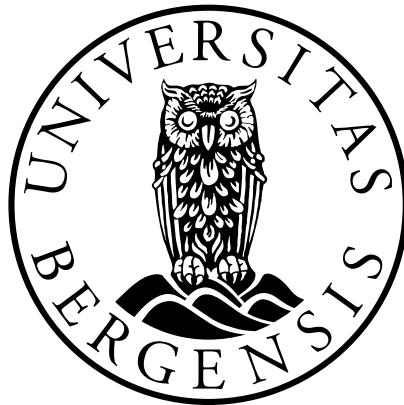

Grensen mellom MLM-virksomhet og ulovlige pyramider i lys av nyere praksis

Kandidatnummer: 50

Antall ord: 14 121

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10.12.2018

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning.....	4
1.1 Tema og problemstilling	4
1.2 Aktualitet	4
1.3 Avgrensinger	5
1.4 Metodiske spørsmål.....	6
1.5 Om pyramideordninger	8
1.5.1 Klassiske pyramidespill.....	8
1.5.2 De pyramidelignende omsetningssystemene: Nettverkssalg og Multi-Level Marketing (blandingsformene).....	9
1.6 Veien videre	11
2 Lotteriloven	13
2.1 Generelt	13
3 Direktiv 2005/29/EF om urimelig handelspraksis.....	16
3.1 Generelt	16
3.2 Formål	16
3.3 Bilag 1 til direktivet - «svartelisten»	17
3.3.1 Innledning.....	17
3.3.2 Svartelisten punkt 14	17
3.4 Forskrift om urimelig handelspraksis.....	19
4 Grensen mellom lovlig MLM-virksomhet og ulovlig pyramidespill.....	22
4.1 Vilkårene i lotteriloven § 16 annet ledd, jf. første ledd.....	22
4.2 Hvem forbudet i § 16 annet ledd retter seg mot	22
4.2.1 Initiativtakerne.....	22
4.2.2 De som driver	23
4.2.3 Deltakere	23
4.2.4 De som utbrer	24
4.3 Elementer i en vurdering	24
4.4 Pyramidelignende struktur	25
4.4.1 Innledning.....	25
4.4.2 C-677/15 (Lucky 4 all/Nationale Loterij)	25
4.4.3 LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)	26
4.4.4 Lyoness.....	28
4.4.5 Sammenfatning.....	29
4.5 Vederlag for deltakelse.....	30
4.5.1 Innledning.....	30

4.5.2	Rt. 2009 s. 1601 A (PlexPay-saken).....	31
4.5.3	C-515/12 (4finance)	32
4.5.4	C-677/15 (Lucky 4 all/Nationale Loterij)	33
4.5.5	LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)	33
4.5.6	Lyoness.....	34
4.5.7	Sammenfatning.....	34
4.6	Mulighet for inntekt.....	35
4.6.1	Innledning.....	35
4.6.2	LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)	36
4.6.3	Sammenfatning.....	36
4.7	Forholdet mellom inntekt og verving.....	37
4.7.1	Innledning.....	37
4.7.2	Rt. 2009 s. 1601 A (PlexPay-saken).....	38
4.7.3	C-515/12 (4finance)	39
4.7.4	C-677/15 (Lucky 4 all/Nationale Loterij)	39
4.7.5	LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)	40
4.7.6	Lyoness.....	42
4.7.7	Sammenfatning.....	42
5	Håndheving	45
5.1	Tilsynsmyndighet	45
5.2	Sanksjonsalternativer.....	45
5.3	Dokumentasjonsplikten etter § 16 tredje ledd	47
6	Straff.....	49
6.1	Straff etter lotteriloven	49
6.2	Straff ved overtredelse av forskrift om urimelig handelspraksis § 1 punkt 14	49
6.3	Sammenheng mellom straffebestemmelsene i lotteriloven og markedsføringsloven	
	50	
	Litteraturliste	52

1 Innledning

1.1 Tema og problemstilling

Lotteriloven¹ § 16 inneholder et forbud mot pyramidespill. I forbindelse med implementering av Europaparlaments- og rådsdirektiv 2005/29/EF av 11. mai 2005 om foretaks urimelige handelspraksis overfor forbrukere på det indre marked², ble det i § 16 annet ledd presisert at forbudet også gjelder enkelte pyramidelignende omsetningssystemer. I denne masteroppgaven vil jeg se nærmere på grensen mellom disse ulovlige pyramidelignende omsetningssystemene og lovlige nettverkssalg. Med lovlige nettverksselskaper eller Multi-Level Marketing (MLM) menes en forretningsmodell som er basert på et nettverk av deltakere, dvs. har en pyramidestruktur, men hvor salg av varer og produkter utgjør den primære inntektskilden.

1.2 Aktualitet

På 1920-tallet utviklet den italienske svindleren Charles Ponzi et konsept, hvor investorer ble lokket med stort overskudd til liten eller ingen risiko. Konseptet bygget på et stadig tilfang av nye investorer, og hvor avkastning til de tidligere investorene i realiteten ble betalt med penger fra de nyere investorer. Et slikt konsept vil ikke være bærekraftig over tid da det forutsetter en stadig strøm av nye investorer, og systemet vil kollapse når denne strømmen tørker inn. Ponzi ble dømt til 5 års fengsel og ga opphav til konseptet «Ponzi-svindel». Ponzi-svindelen er den første kjente formen for pyramidespill. I 2009 ble finansmannen Bernard Madoff dømt til 150 års fengsel for en Ponzi-svindel opp mot 50 milliarder USD.³

Økokrim anslo i 1997 at den totale omsetningen for ulovlige pyramidespill som markedsføres i Norge utgjorde mellom 50 og 100 millioner kroner i de mest aktive periodene.⁴ Det er nærliggende å anta at den samlede omsetningen har økt betydelig. Det siste tiåret har Lotteritilsynet sett en oppblomstring av konsepter som er svært tilpassningsdyktige overfor

---

¹ Lov 24. februar 1995 nr. 11 lov om lotterier (lotteriloven).

² EP/Rdir. 2005/29/EC of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market. (Heretter direktivet om urimelig handelspraksis eller direktivet).

³ CNN (2018).

⁴ Ot.prp. nr. 84 (1997-1998) Om lov om lotterier m.v og Statens Lotteritilsyn (lotteriloven) pkt. 3.1.1 jf. NOU 1997: 14 Spillet om pengene - Om opprettelse av et lotteritilsyn s. 16.

rammeverket.⁵ Disse selskapene ligger i grenseland mellom lovlig nettverksvirksomhet og ulovlige pyramider, og opererer ofte i en juridisk gråsoner i relasjon til flere regelverk. Problemet er ikke nødvendigvis pyramidestrukturen i seg selv, men at verdiskapningen i slike selskaper hovedsakelig skjer som følge av verving av nye deltakere til konseptet og ikke som følge av salg av varer og tjenester.

Departementet uttaler i forarbeidene til lotteriloven at hovedbegrunnelsen for å forby pyramidespill er at det i kjølvannet av pyramidespill og en del pyramidelignende omsetningssystemer lett kan oppstå økonomiske og sosiale problemer for deltakerne.⁶ Ofte skjer rekrutteringen blant familie og venner, og ikke sjeldent er unge mennesker involvert. Det er derfor alminnelig enighet om at pyramidespill ikke har et beskyttelsesverdig formål og bør forbys.⁷

Lotteritilsynet mottar svært mange tips og spørsmål om ulike pyramidespill hvert år.⁸ Mange av disse er knyttet til selskaper som blir markedsført som MLM-selskaper med store lovnader, uten at den reelle verdiskapningen – eller mangel på sådan – fremkommer tydelig.

1.3 Avgrensinger

Lotteriloven § 16 første ledd, som inneholder forbudet mot rene pyramidespill, vil ikke behandles særskilt, og kun i den grad det er nødvendig for å belyse forbudet mot pyramidelignende omsetningssystemer i lotteriloven § 16 annet ledd.

Det fremgår av § 16 annet ledd at forbudet omfatter konsepter der inntekten ikke stammer fra «salg eller forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser». Disse definisjonene er svært vide, og hva som inngår i «varer, tjenester eller andre ytelser» vil ikke problematiseres ytterligere i denne oppgaven.

Det avgrenses også mot lotteriloven § 16 fjerde ledd, som gir Lotteritilsynet hjemmel til å kreve skriftlig opphørsbekreftelse.

---

⁵ Bøe (2011).

⁶ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) Om lov om endringer i lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v. s. 7.

⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 7.

⁸ Kjelsnes (2018). Antall henvendelser: 2014: 114, 2015: 80, 2016: 85, 2017: 230, Hittil i 2018: 470.

Inntekter fra deltakelse i pyramidelignende omsetningssystemer kan være skattepliktig selv om ordningen er ulovlig. Hjemmel for beskatning må vurderes konkret for den enkelte skattyter og for den enkelte inntekt.⁹ Disse problemstillingene vil ikke behandles i denne oppgaven.

Håndhevingsrettslige og strafferettslige spørsmål vil ikke bli gjenstand for en inngående behandling. Da ordgrensen er knapp, vil det ikke være anledning til å behandle problemstillingene knyttet til disse temaene utførlig. Enkelte spørsmål vil likevel bli behandlet under kapittel 5 og 6.

1.4 Metodiske spørsmål

Lotteriloven § 16 annet ledd er den primære rettskilden for oppgaven. Lotterilovens forarbeider og direktivet om urimelig handelspraksis er sentrale rettskildefaktorer på lotterilovens område.

Forarbeidene til endringsloven, Ot.prp. nr. 97 (2004-2005), behandler lotteriloven § 16 annet ledd grundig og detaljert, og er en sentral rettskilde ved fastleggelsen av lovens formål og tolkningen av lotteriloven § 16. Høyesterett og de underordnede domstolene legger betydelig vekt på forarbeidene i sine resonnementer.

Det finnes relativt få avgjørelser fra domstolene, men til gjengjeld behandler disse spørsmålet utførlig. Rt. 2009 s. 1601 A (heretter «PlexPay-dommen») omhandler lotteriloven før endringen i 2006, noe som svekker dens rettskildemessige vekt. Det resonnementet som Høyesterett la til grunn i saken har imidlertid dannet mønster for underordnede domstoler og Lotteritilsynets rettsanvendelse, og har fått tilslutning i nyere praksis. Borgarting lagmannsrett behandler spørsmålet utførlig i LB-2016-190491 («WorldVentures Marketing»). Dommen er rettskraftig, og behandler rettskildefaktorene på området svært grundig. Dommen bør derfor tillegges noe større vekt enn det som er vanlig etter alminnelig metodelære.

Forvatningens (her; Lotteritilsynets) vedtak har i utgangspunktet begrenset rettskildemessig vekt. Lotterinemnda er klageinstans over Lotteritilsynets vedtak i første instans, noe som

---

⁹ Skattedirektoratet (2018) pkt. 6.

medfører en styringsmulighet over Lotteritilsynet i enkeltsaker. Lotteritilsynets og Lotterinemndas vedtak kan overprøves av domstolene, og rettskildevekten må derfor vurderes i lys av dette. Lotteritilsynet er imidlertid svært grundige i sin rettsanvendelse. I tillegg har Lotteritilsynet særlig kompetanse innenfor fagområdet, noe som taler for at tilsynets vedtak bør tillegges relativt stor vekt. Dette vil særlig gjelde der vedtakene reflekterer en praksis som er utviklet over tid. Høyesterett har i dommer inntatt i Rt. 1975 s. 603 (Swingball) og Rt. 2008 s. 1555 (Biomar), uttalt at det bør vises tilbakeholdenhet ved overprøving av Patentstyrets vedtak. Uten å gå i dybden på om Lotteritilsynet har samme innretning/status som Patentstyret, er det klart at Lotteritilsynet er satt opp for å ivareta en spesiell funksjon og derigjennom har bygget opp en unik kompetanse over tid. Vedtak fra Lotteritilsynet vil derfor få en mer fremskutt betydning enn det som er vanlig.

Lotteriloven presumeres å være i samsvar med direktivet om urimelig handelspraksis. Ved tolkning av direktivet anvendes EU-rettslige tolkningsprinsipper.

Direktivet bygger på en totalharmonisering gjennom art. 4 og basert på fortalen punkt 11, 14 og 15. Totalharmonisering innebærer at det settes en absolutt norm for hvilke regler man kan ha, og at statene ikke kan ha regler som avviker fra denne norm – verken i den ene eller andre retning.¹⁰ Dette medfører at det innenfor direktivets virkeområde ikke skal utformes regler som gir svakere forbrukervern, eller strengere regler for næringsdrivende, enn det direktivet gir anvisning på. EU-domstolen praktiserer en «dynamisk metode», noe som tilsier at det legges noe mindre vekt på ordlyden enn i norsk rett, og at det vektlegges en tidsriktig og formålsrettet tolkning.¹¹ EU-domstolen tolker og utvikler direktivbestemmelsene.

Norge er ikke medlem i EU, men i EFTA. I mai 1992 inngikk EU- og EFTA-statene EØS-avtalen.¹² Direktivet om urimelig handelspraksis ble gjort til nasjonal rett i Norge gjennom implementering ved forskrift¹³ i markedsføringsloven¹⁴. Dette er i tråd med EØS-loven § 1 hvor det fremgår at ”bestemmelsene i hoveddelen i avtale om De Europeiske Samarbeidsområde skal gjelde som norsk lov(...)”.¹⁵ Utgangspunktet er

---

¹⁰ Sejersted, Arnesen, Rognstad, Foyen, Kolstad (2004) s. 279.

¹¹ Arnesen, Stenvik (2015) s. 32.

¹² Avtale av 2. mai 1992 nr. 1 om det europeiske økonomiske samarbeidsområdet (EØS-avtalen).

¹³ Forskrift 1. juni 2009 nr. 565 om urimelig handelspraksis.

¹⁴ Lov 9. januar 2009 nr. 2 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven).

¹⁵ Lov 21. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v. (EØS-loven).

homogenitetsmålsetningen som er kommet til uttrykk i EØS-avtalens fortale avsnitt. 16 og artikkel 1. Det heter i avtalens artikkel 6 at gjennomføringsbestemmelser skal tolkes «i samsvar med de relevante rettsavgjørelser». EFTA-domstolen legger samme forståelse av direktivet til grunn for sine avgjørelser som EU-domstolen. Det er fastsatt i ODA-avtalen art. 3 nr. 2 at nasjonale domstoler har plikt til å ta «tilbørlig hensyn» til «de prinsipper» som er fastlagt gjennom relevante avgjørelser etter 2. mai 1992.¹⁶ Dette medfører følgelig at nasjonale domstoler i EØS-landene må tillegge EU-domstolens avgjørelser stor vekt. Til tross for at EU-domstolens avgjørelser ikke er bindende for EFTA-land, har Høyesterett ved flere anledninger uttalt at praksis fra EU-domstolen må tillegges stor rettskildemessig vekt.¹⁷ Det er liten praktisk forskjell når det gjelder vektleggingen av EU-domstolens avgjørelser i EU-land og avgjørelser fra nasjonale domstoler i Norge.¹⁸ EU-domstolens avgjørelser blir dermed en sentral rettskilde for å trekke grensdragninger mellom lovlig nettverksvirksomhet og ulovlige pyramidelignende omsetningssystemer i Norge.

Det er begrenset med juridisk litteratur på området for lotteriloven, og litteraturen går ikke særlig i dybden av vurderingene eller problemstillingen som omhandles i oppgaven.

Ved kartleggingen av grensdragningen mellom lovlige og ulovlige omsetningssystemer vil praksis fra nasjonale og internasjonale domstoler, samt vedtak fra Lotteritilsynet, presenteres i kronologisk rekkefølge. Dette da en slik fremstilling vil gi best grunnlag for å vurdere rettsutviklingen og innholdet i vilkårene i lotteriloven § 16 annet ledd.

1.5 Om pyramideordninger

1.5.1 Klassiske pyramidespill

Pyramidespill er en hierarkisk forretningsmodell som hovedsakelig består i pengeforflytning ved verving av nye medlemmer på et lavere nivå. Det genereres betydelige beløp hos initiativtakerne gjennom en rask økning av deltakere fra første initiativtaker og utover i

---

¹⁶ Avtale mellom EFTA-statene om opprettelse av et overvåkingsorgan og en domstol, med protokollene 1-7, 02-05-1992 nr.2 (ODA).

¹⁷ Se bl.a. HR-2016-2239-A s. 31.

¹⁸ Rui (2009) s. 110-111.

kjeden. Når veksten av nye medlemmer stopper opp vil et fåtall personer - de første i kjeden - sitte igjen med hele pengeomsetningen.¹⁹

I de klassiske pyramidespill er det ingen omsetning av varer eller tjenester. Selskapet tjener penger på verving og utnyttelse av egne medlemmer. En ulovlig pyramide oppstår når verving av mye medlemmer utgjør den største inntektskilden, og selskapets/deltakernes inntekt stammer direkte eller indirekte fra vederlaget for å delta. Når deltakerne betaler for deltakerstatus og deres økonomiske gevinst er avhengig av vekst i antall deltakere, oppstår en «pyramideeffekt».²⁰ Det er sammenhengen mellom vervingen og gevinsten som utgjør den sentrale faktoren i et pyramidespill. Antall medlemmer må økes eksponentielt og distributørens gevinst er avhengig av stadig vekst i antallet nye distributører. Når verving av nye medlemmer avtar i antall og gevinsten kun baseres på dette, er systemet forutbestemt til å kollapse.²¹ De første i kjeden vil sitte igjen med all gevinst, og de siste deltakerne vil miste sine innskudd.

1.5.2 De pyramidelignende omsetningssystemene: Nettverkssalg og Multi-Level Marketing (blandingsformene)

Nettverkssalg eller MLM er også en distribusjonsform som er oppbygget i forskjellige nivåer. Pyramidestrukturen er felles for MLM-virksomhet og pyramidespill, men MLM skiller seg fra pyramidespill ved at det omsetter faktiske varer og/eller tjenester. En distributør oppnår her økonomisk gevinst i kraft av produksjonssalg og verving av nye distributører på et lavere nivå, og hvor distributørene på forskjellige nivåer ivaretar den samme funksjonen.²²

Forretningsmodellen baserer seg på at et nettverk av medlemmer omsetter produkter, og innebærer at markedsføring og distribusjon flyttes fra regulære utsalgssteder til et nettverk av distributører og forbrukere. På denne måten vil antall ledd mellom produsent og forbruker reduseres, i tillegg til kostnader knyttet til butikk- og kontorarealer.

Et problem er at pyramidespill tilsynelatende fremgår som en MLM-virksomhet - kamouflert bak omsetning av varer og tjenester.²³ Ved en lovlig MLM-virksomhet, vil imidlertid

---

¹⁹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 11.

²⁰ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 5.

²¹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 10.

²² TemaNord 2000:509 Pyramidespil og Multi-level Marketing, s. 33. (Heretter «den nordiske rapporten»)

²³ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 5.

størstedelen av inntjeningen komme som følge av salg av varer og/eller tjenester og ikke som en følge av selve pyramidestrukturen, der verving av nye medlemmer et hovedårsaken til inntjeningen. Dette er i forarbeidene beskrevet som følger: det at en «distributør verver nye distributører og endog oppnår økonomisk gevinst ved vervingen, skaper i seg selv ingen pyramideeffekt så lenge gevinsten ikke direkte eller indirekte betales av de nye distributørene. I de tilfellene hvor virksomheten/MLM-selskapet selv står for godtgjøringen av vervingen og denne godtgjøringen stammer fra en kostnadsfordel i omsetningssystemet, oppstår med andre ord ingen pyramideeffekt».²⁴ Lotteritilsynet har i denne forbindelse uttalt at dersom produktene er overpriset forhold til reell markedsverdi, så kan denne overprisen regnes som et vederlag for å delta i virksomheten.²⁵

Ved nettverkssalg har distributøren normalt ikke et fast utsalgssted. Nettverkssalg foregår gjennom direktesalg, hvor distributøren henvender seg direkte til kunden, ofte med et begrenset antall produkter, i stedet for å selge sine produkter gjennom butikker hvor kunden kan velge mellom flere konkurrerende produkter. Nettverket utvides gjerne ved å involvere bekjente. Formålet med systemet er å få flyttet produkter over et størst mulig nettverk, slik at selskapet får solgt flest mulig produkter. Nettverksselskapet møter ofte kundene på andre steder enn tradisjonelle dagligvarebutikker, og skjer på selgerens initiativ i kundens hjem (home parties), på arbeidsplassen, personlig telefonsalg, vervemøter, events osv.²⁶

Fordi nettverksselskaper ofte bruker bekjente til å utvide nettverket, blir det tradisjonelt ikke markedsført via massemedier. I stedet blir person til person-reklame brukt. En slik form for markedsføring bidrar til en personlig relasjon mellom distributør og kunden, og kunden får dermed større tillit til distributørens opplysninger om produktet og dets egenskaper. De siste årene har markedsføringen i stadig større utstrekning blitt flyttet til internett og sosiale medier. Dette er en rimelig form for kommunikasjon, som gjør det mulig å nå ut til et stort antall personer. Forarbeidene fremholder at selskapene typisk fokuserer markedsføringen utad på salg av varer og tjenester, mens virksomhetens sentrale formål, vervingen, formidles til deltakere i lukkede rom.²⁷ En slik type markedsføring medfører at virksomheten utad kan

---

²⁴ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 11.

²⁵ Lotteritilsynet (2014) *Lotteritilsynets tilsynsrapport med Lyonesse* s. 16.

²⁶ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 11.

²⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 13.

fremstå som lovlig og dekker over virksomhetens egentlige karakter, som formidles i lukkede rom.

I og med at også virksomheter som i realiteten er en ulovlig pyramide ofte omtale seg som en MLM-virksomhet, kan det derfor være vanskelig å skille en lovlig virksomhet fra en ulovlig pyramide.²⁸

I 1998 ble det satt sammen et utvalg bestående av representanter fra forbrukermyndighetene i de nordiske land, hvor formålet var å identifisere og sammenstille problemer vedrørende pyramidespill, Multi-level Marketing (MLM) og liknende distribusjonssystemer, samt formulere fellesnordiske synspunkter ut i fra et forbrukerbeskyttelsesperspektiv.²⁹ Rapporten ble publisert av Nordisk Ministerråd i TemaNord 2000:509 «Pyramidespil og Multi-level Marketing». Den nordiske rapporten foretok blant annet en vurdering av hva slags produkter som er best egnet for MLM- distribusjon: «De produkter, der tilsyneladende er bedst egnede til MLM-distribusjon, er billige ikke - varige forbrugsprodukter af en art, der jævnlgt er brug for i en almindelig husholdning. Det vil blant andet sige produkter, for hvilke der er behov for gjenanskaffelse efter et stykke tid».³⁰ Den nordiske rapporten har delt inn MLM-organisasjoner etter varekategorier:³¹

- kosmetikk, parfyme og andre produkter til personlig pleie
- kosttilskudd, vitaminer, diett mat, helseprodukter
- rengjøringsprodukter
- kjøkkenutstyr
- bøker, video, CD-rom, computer-software
- smykker og klestilbehør
- pleieprodukter

1.6 Veien videre

Det vil i de neste kapitlene foretas en redegjørelse av lotteriloven § 16 annet ledd, samt direktiv om urimelig handelspraksis, som lotteriloven bygger på. Herunder omtales forskrift

---

²⁸ Lotteritilsynet (2018) *Pyramide*.

²⁹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 9.

³⁰ TemaNord 2000:509 s. 41.

³¹ TemaNord 2000:509 s. 41.

om urimelig handelspraksis § 1 punkt 14 og dennes betydning for tolkningen av lotteriloven § 16 annet ledd. Hovedvekten i det følgende vil ligge på analyse av nasjonal og internasjonal praksis. Avslutningsvis vil det kort redegjøres for håndhevingsmyndigheten og strafferettslige problemstillinger.

2 Lotteriloven

2.1 Generelt

Allerede i lotteriloven fra 1939 var det i § 12 inntatt et forbud mot å «opprette eller delta i lykkekjeder, kjedeforretninger eller liknende tiltak».³² I lotteriloven av 1995 ble bestemmelsen videreført i § 16, men det ble presisert at forbudet også gjaldt «pyramidespill». Lotteriloven § 16 hadde frem til 1. januar 2006 følgende ordlyd: «Det er forbudt å opprette eller delta i pyramidespill, lykkekjeder, kjedeforretninger eller liknende tiltak hvor penger eller andre verdier omsettes etter hvert innen en ubestemt krets av personer».

Ved lov 21. desember 2005 nr. 135 om endringer i lotteriloven, ble et forbud mot pyramidelignende omsetningssystemer tatt inn et nytt i § 16 annet ledd.³³

Forarbeidene til endringsloven fremhever flere forhold som foranlediget revisjon av disse bestemmelsene.

For det første ble det fremhevet at pyramidesystemer ofte inneholder omsetning av varer og tjenester (MLM), og at grensen mellom lovlige omsetningssystemer og ulovlige pyramidesystemer er vanskelige å håndheve i praksis.³⁴

For det andre fremgår det at lotteriloven § 16 er ment å «klargjøre forbudet mot pyramidespill», og at formålet med revisjonen var å formulere en forbudsregel i samsvar med direktivets bestemmelse, «som avgrenser det straffbare området innenfor disse blandingsformene på en effektiv måte tilpasset de nye forholdene».³⁵ Hensikten med et straffebud var altså å ramme både de rene og de kamouflerte pyramidespill, og ikke alminnelig MLM- virksomhet.³⁶

---

³² Lov 5. desember 1939 nr. 3 om lotterier m.v.

³³ Lov 21. desember 2005 nr. 135 om endringer i lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v.

³⁴ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 7.

³⁵ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 7.

³⁶ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 6.

For det tredje var det sentralt for lovgiver å utforme § 16 som en rettslig standard, med vurderingsbestemte og ikke deskriptive kriterier.³⁷ Et kjennetegn ved ulovlige pyramidelignende omsetningssystemer er at det er stor tilpasningsdyktighet til myndighetenes reguleringer, og virksomhet og markedsføring «skreddersys» for å gå klar av forbudets rekkevidde.³⁸ Det var dermed viktig å utforme en åpen og fleksibel lovbestemmelse, hvor det er det reelle innholdet av virksomheten som er gjenstand for vurdering.³⁹

For det fjerde uttaler departementet at det er virksomhetens reelle innhold som skal være avgjørende ved vurderingen og at det ikke bør «være avgjørende for om virksomheten er lovlig eller ikke at den enkelte rent faktisk lar seg motivere av utsikten til å tjene penger på andres deltakerinnskudd».⁴⁰ Etter forarbeidene er det tilstrekkelig at systemet rent faktisk fungerer slik.⁴¹

Avslutningsvis fremheves at det var nødvendig med endringer for å sikre Lotteritilsynets kompetanse som tilsynsorgan i tråd med de krav som stilles i europaparlaments- og rådsforordning (EF) nr. 2006/2004 (27. oktober 2004)⁴².

Lotteriloven § 16 første og annet ledd lyder etter revisjon, og i sin nåværende form, som følger:

Det er forbudt å opprette, drive, delta i eller utbre pyramidespill eller lignende system. Som omfattet av forbudet regnes ethvert system der det ytes vederlag for å få mulighet til å oppnå inntekter som bare følger av at andre verves til pyramidespillet mv.

Forbudet i første ledd omfatter pyramidelignende omsetningssystem der det ytes vederlag for å få mulighet til å oppnå inntekter som særlig skyldes at andre verves til systemet, og ikke salg eller forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser.

---

³⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 26.

³⁸ Lotteritilsynet (2014) *Lotteritilsynets endelige tilsynsrapport om Lyonniss* s. 13.

³⁹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 22 og 33.

⁴⁰ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 22 og 33.

⁴¹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23-24.

⁴² Europaparlaments- og rådsforordning (EF) nr. 2006/2004 av 27. oktober 2004 om samarbeid mellom nasjonale myndigheter med ansvar for håndheving av forbrukervernlovgivning (forordningen om forbrukervernsamarbeid).

Bestemmelsens første ledd viderefører, kun med enkelte endringer, forbudet mot rene pyramidespill. Det ble nå presisert i § 16 annet ledd at forbudet i første ledd også omfatter forbud mot pyramidelignende omsetningssystemer. Lotteriloven § 16 annet ledd er utformet i samsvar med direktiv om urimelig handelspraksis, og bestemmelsen er tilnærmet en ordrett gjengivelse av pkt. 14 i bilaget til direktivet.⁴³ Det vil nedenfor redegjøres nærmere for innholdet i denne bestemmelsen.

---

⁴³ EP/Rdir. 2005/29/EC annex 1 art. 14.

3 Direktiv 2005/29/EF om urimelig handelspraksis

3.1 Generelt

Lotteriloven § 16 annet ledd bygger på direktiv om urimelig handelspraksis. Direktivet er hjørnesteinen av EUs lovgivning når det gjelder reguleringen av urimelig handelspraksis innenfor det indre marked. Direktivet ble vedtatt i mai 2005 og måtte implementeres av nasjonale myndigheter innen 12. juni 2007. Medlemsstatene måtte anvende bestemmelsene innen desember 2007.⁴⁴

Generalklausulen i artikkel 5 om urimelig handelspraksis er nøkkelelementet i direktivet, og ment å erstatte eksisterende generalklausuler i nasjonal lovgivning.⁴⁵ Direktivet regulerer videre hovedkategoriene av urimelig handelspraksis: villedende og aggressiv handelspraksis.

En praksis som ikke er villedende eller aggressiv, kan likevel bli omfattet av generalklausulen om urimelig handelspraksis.⁴⁶ Et forbud mot pyramidelignende omsetningssystemer er tatt inn i svartelisten, bilag 1 til direktivet punkt 14. Bilaget definerer 31 former for handelspraksis som under enhver omstendighet skal anses som urimelig.

3.2 Formål

Formålet med direktivet er å øke forbrukernes tillit og gjøre det lettere for bedrifter, spesielt små og mellomstore bedrifter, å handle over landegrensene. Direktivet skal sikre det samme beskyttelsesnivået for alle forbrukere, uansett hvor i EU kjøpet eller salget har funnet sted. Dette kommer blant annet til uttrykk i direktivets artikkel 1, hvor det fremgår at formålet er å bidra til et velfungerende indre marked og oppnå et høyt forbrukerbeskyttelsesnivå gjennom

---

⁴⁴ EP/Rdir. 2005/29/EC art. 19.

⁴⁵ EP/Rdir. 2005/29/EC art. 5.

⁴⁶ Jf. bl.a. EU-domstolens sak C-515/12 «4finance».

tilnærming av medlemsstaters lover og administrative bestemmelser om urimelig handelspraksis som skader forbrukernes økonomiske interesser.⁴⁷

Ved å harmonisere nasjonale bestemmelser, vil dette gi et ensartet utgangspunkt for medlemslandene som gir økt rettssikkerhet for forbrukerne⁴⁸ og bidra til en forenklet rettsanvendelse.⁴⁹ EU har funnet dette særlig viktig på dette området og definert de rettslige standardene relativt detaljert.⁵⁰

Direktivet regulerer ikke forhold mellom næringsdrivende og heller ikke mellom forbrukere. Det fremgår av fortalen punkt 8 at direktivet beskytter forbrukernes økonomiske interesser mot urimelig handelspraksis.⁵¹ Dermed beskytter det også indirekte legitime foretak mot konkurrenter som ikke følger bestemmelsene i direktivet og sikrer rettferdig konkurranse på de områder som omfattes.⁵²

3.3 Bilag 1 til direktivet - «svartelisten»

3.3.1 Innledning

Formålet med svartelisten er som nevnt å gjøre det helt klart for nasjonale myndigheter, at denne praksis under enhver omstendighet er urimelig overfor forbrukere. Slik ivaretar svartelisten hensynet til rettsikkerhet, likebehandling og etterprøvbarehet.

3.3.2 Svartelisten punkt 14

Svartelisten bilag 1 nr. 14 inneholder forbud mot salg fremmende pyramideordninger.⁵³

I den engelske versjonen heter det:

---

⁴⁷ EP/Rdir. 2005/29/EC art. 1.

⁴⁸ EP/Rdir. 2005/29/EC preamble art. 2-6.

⁴⁹ Grandal, Haug, (2016) s. 61.

⁵⁰ Lunde, Mestad, Michaelsen, (2015) s. 20.

⁵¹ EP/Rdir. 2005/29/EC preamble art. 8.

⁵² Grandal, Haug, (2016) s. 15.

⁵³ EP/Rdir. 2005/29/EC annex 1 art. 14.

«Establishing, operating or promoting a pyramid promotional scheme where a consumer gives consideration for the opportunity to receive compensation that is derived primarily from the introduction of other consumers into the scheme rather than from the sale or consumption of products».

Direktivet rammer etter sin ordlyd bare «consumers». EU-kommisjonen har laget en veiledning til direktivet, som kom i ny og oppdatert utgave i 2016.⁵⁴ Det fremgår av kommisjonens veiledning at salgsfremmende pyramideordninger er forbudt for å forhindre virksomheter fra å lure forbrukere inn i systemer ved å love dem kompensasjon, når forbrukeren faktisk og i hovedsak mottar kompensasjon som er avhengig av at han får andre forbrukere inn i ordningen.⁵⁵

Direktivet omfatter kun tiltak og virksomheter som både har salg av varer og/eller tjenester og verving av nye distributører; MLM-virksomhet/nettverkssalg. Det skilles med andre ord mellom (i) pyramideordninger, hvor salg i hovedsak er generert av andre selgere som de har rekruttert og (ii) MLM, hvor selgeren primært kompenseres for personlig salg, men også for salg generert av andre selgere som de har rekruttert.⁵⁶

Etter svartelisten punkt 14 kan det være vanskelig å trekke et skille mellom forbrukere og forhandlere. Det fremgår av kommisjonens veiledning at når en forbruker har blitt deltaker i systemet, kan forbrukeren, når han begynner å markedsføre det, betraktes som en næringsdrivende og selv bli omfattet av forbudet mot pyramidelignende omsetningssystemer.⁵⁷

Spørsmålet blir videre hva som ligger i uttrykket «pyramid promotional scheme» etter punkt 14. Ordlyden «pyramid» viser til et system som er bygget opp i forskjellige nivåer. «Scheme» vil naturlig forstås som en plan eller et system. «Promotional» trekker i retning av at pyramidestrukturen brukes i markedsføringsøyemed.

Den svenske versjonen av EU-direktivet lyder:

---

⁵⁴ Guidance on the implementation/application of directive 2005/29/EC on unfair commercial practices (2016) (heretter Europakommisjonens veiledning).

⁵⁵ Europakommisjonens veiledning (2016) s. 81.

⁵⁶ Europakommisjonens veiledning (2016) s. 82.

⁵⁷ Europakommisjonens veiledning (2016) s. 82.

«Inrätta, driva eller göra reklam för pyramidspel där konsumenten lockas att delta på grund av möjligheten att få ersättning och denna främst grundas på att andra konsumenter värvas till spelet, snarare än på försäljning eller konsumtion av en produkt.»

Som det fremgår oversettes uttrykket «promotional» med «reklam», noe som innebærer at det vises til markedsføringen. Dette underbygges av den danske versjonen av direktivets bestemmelse, der uttrykket «promotional» oversettes med «promovering».

Rene pyramidespill, der det ikke er noe salg av tjenester/varer, omfattes ikke av direktivet, jf. svartelisten punkt 14. Dette innebærer at norsk lovgiving kan ha egne regler som omfatter rene pyramidespill. Det er imidlertid klart at nasjonale regler som omhandler dette, og de omsetningssystem som reguleres av direktivet, forutsettes å være harmonisert.

3.4 Forskrift om urimelig handelspraksis

Direktivet er innlemmet i EØS-avtalens vedlegg XIX. Direktivet ble gjennomført i norsk rett ved forskrift med hjemmel i markedsføringsloven.

Markedsføringsloven inneholder en rekke forbud mot ulike typer av markedsføring, og regulerer forholdet mellom forbruker og næringsdrivende og forholdet mellom næringsdrivende. Da direktivet bygger på totalharmonisering, er loven derfor i stor grad språklig og innholdsmessig lik som direktivteksten. Det er i svensk praksis, MD 2009:33 (førstehjelpsavtale) og MD 2013:3, gitt uttrykk for at svartelisten ikke bør tolkes utvidende, ut fra synspunktet om at listen utgjør bindende EU/EØS-rett, og at den ikke kan endres på annen måte enn ved revisjon av direktivet om urimelig handelspraksis.⁵⁸ Dette innebærer at den kun kan endres på EU-nivå. Norge er tilsvarende forpliktet til å praktisere punktene i svartelisten slik de er utformet.

Markedsføringsloven § 6 inneholder en generalklausul mot urimelig handelspraksis. Innenfor rammene som settes av direktivet er den også en videreføring av § 1 første ledd i markedsføringsloven av 1972.⁵⁹ Det fremgår av markedsføringsloven § 6 femte ledd at

---

⁵⁸ Lunde, Mestad, Michaelsen, (2015) s. 109.

⁵⁹ Grandal, Haug, (2016) s. 43.

«departementet fastsetter i forskrift de formene for handelspraksis som under enhver omstendighet skal anses som urimelige». Bestemmelsen implementerer svartelisten, som er inntatt som bilag til direktivet. Ved forskrift er svartelisten implementert i sin helhet for å tilfredsstillere kravet om totalharmonisering som fulgte med direktivet. Det ble kun gjort visse justeringer.⁶⁰

Forskrift om urimelig handelspraksis § 1, inneholder i likhet med direktivet, 31 punkter med typer handelspraksis som alltid skal anses som urimelig, jf. markedsføringsloven § 6 femte ledd. Punkt 1-23 inneholder former for villedende handelspraksis, mens punkt 24-31 inneholder ulike former for aggressiv handelspraksis. Forskriften § 1 punkt 14 om pyramideordninger faller innenfor kategorien av villedende handelspraksis.

Bestemmelsen i svartelisten punkt 14 var imidlertid allerede innarbeidet i lotteriloven § 16 annet ledd. Etter revisjon av lotteriloven rammer § 16 annet ledd jf. første ledd de som «utbrer» virksomheten. Dette omfatter også markedsføring og reklamering av nettverksselskapene. Lotteritilsynet er håndhevingsmyndighet både for lotteriloven § 16 og forskrift om urimelig handelspraksis § 1 punkt 14. I praksis viser det seg at markedsføringsrettslige spørsmål som naturlig ville blitt behandlet etter forskriften § 1 punkt 14, blir behandlet under vurderingen av pyramidelignende omsetningssystemer etter lotteriloven § 16 annet ledd. Definisjonen av «pyramidespill» synes reelt sett å være den samme i § 1 punkt 14 og lotteriloven § 16 annet ledd. Det er enkelte mindre forskjeller i ordlyden, men innholdet i bestemmelsene er i stor grad parallelle.⁶¹

Det fremgår uttrykkelig av forarbeidene til markedsføringsloven, ot.prp. nr. 55 (2007-2008)⁶² s. 53 at enkelte punkter på listen ikke skulle inntas i forskriften ved implementeringen av svartelisten. I vurderingen av hvilke punkter som skulle utgå, uttaler departementet at «dette gjelder punkt 14 på svartelisten (pyramidespill mv.) som er gjennomført i lotteriloven § 16 og håndheves av Lotteritilsynet. Departementet ser ingen grunn til at bestemmelsen også skal inntas i forskriften».

---

⁶⁰ Lunde, Mestad, Michaelsen, (2015) s. 93.

⁶¹ Lunde (2018).

⁶² Ot.prp. nr. 55 (2007-2008) Om lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven).

I innstillingen fra fagkomiteen til Stortinget, Innst. O. nr. 20 (2008-2009)⁶³ punkt. 1.6.2 berøres ikke tematikken. Barne- og likestillingsdepartementet, som har fagansvar for loven, kunne ikke fremskaffe ytterligere informasjon om årsaken til at bestemmelsen ble inntatt i forskriften.⁶⁴ Bestemmelsen fremstår som overflødig ved siden av lotteriloven § 16 annet ledd, og det kan dermed fremstå som om inntakelsen av § 1 punkt 14 var en inkurie. I praksis viser at det kun er lotteriloven § 16 som benyttes som hjemmel i en vurdering av om en virksomhet er en pyramide. Jeg har heller ikke funnet praksis fra domstolene eller forvaltningsorganer som omhandler forskrift om urimelig handelspraksis § 1 nr. 14 jf. § markedsføringsloven § 6 femte ledd.

En mulig begrunnelse for at bestemmelsen likevel ble inntatt i forskriften kan være pedagogiske hensyn eller et ønske om å implementere svartelisten hel, slik at det er lettere for ESA⁶⁵ å overvåke hvorvidt svartelisten er korrekt gjennomført i norsk rett.

---

⁶³ Innst. O. nr. 20 (2008-2009) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven).

⁶⁴ Grøndal (2018).

⁶⁵ (EFTA Surveillance Authority) EFTAs overvåkningsorgan.

4 Grensen mellom lovlig MLM-virksomhet og ulovlig pyramidespill

4.1 Vilkårene i lotteriloven § 16 annet ledd, jf. første ledd

4.2 Hvem forbudet i § 16 annet ledd retter seg mot

Etter lotteriloven § 16 annet ledd jf. første ledd er det forbudt å «opprette, drive, delta i og utbre» pyramidelignende omsetningssystemer.

Forarbeidene presiserer at lotteriloven § 16 er ment å beskytte personer og samfunnet mot skadelig virksomhet. Det var et overordnet mål med lovendringen å demme opp for, og hindre omgåelsestilfellene, noe som tilsier at regelen ikke bør få et begrenset anvendelsesområde.⁶⁶

4.2.1 Initiativtakerne

Ordlyden «opprette» omfatter grunnleggerne av og initiativtakerne til pyramidespillene. Initiativtakerne er de sentrale aktørene i et pyramidespill, da den uønskede forretningsmodellen ikke ville ha kommet i stand uten deres innsats.⁶⁷ Direktivet bruker begrepet «establishing» av en salgsfremmende pyramideordning. Et forbud som rammer initiativtakerne er i dermed tråd med dette.⁶⁸

Lotteriloven § 16 er ment å ramme alle organisasjonsformer.⁶⁹ Det fremgår av forarbeidene at initiativtakerne bør rammes uavhengig av om de selv driver med salg eller verving, eller har inntekter fra en slik virksomhet.⁷⁰ Forarbeidene fremholder for eksempel at det nok å opprette et aksjeselskap med sikte på å drive pyramidelignende omsetningssystem.⁷¹

---

⁶⁶ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 26.

⁶⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

⁶⁸ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

⁶⁹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

⁷⁰ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

⁷¹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

4.2.2 De som driver

Etter direktivet er drift av pyramidevirksomhet forbudt. Ved endringen av lotteriloven ble «delta» erstattet med «drive», et begrep som rammer videre enn det tidligere begrep. Vilkåret er ment å ramme de som driver pyramidevirksomheten. Ordlyden «drive» omfatter ansatte eller andre som aktivt bidrar til og/eller utfører arbeid for systemet, for eksempel som styremedlem, daglig leder eller forretningsfører.⁷² Selgere som arbeider for virksomheten vil i denne sammenheng også kunne anses for å drive den. Etter straffeloven⁷³ § 15, er medvirkning straffbart. Dette medfører at de som medvirker til drift av et ulovlig pyramidespill kan straffes for brudd på bestemmelsen.

4.2.3 Deltakere

Lotteriloven § 16 rammer også deltakere i pyramidespill. Begrepet «delta» er vidt, og omfatter de som på annen måte tar del i virksomheten.

Direktivet inneholder ikke et forbud mot «deltakelse» i slike omsetningssystemer. Den norske bestemmelsen går dermed lenger enn direktivet. Det kan stilles spørsmål ved om direktivet, som bygger på totalharmonisering, er til hinder for å gi en nasjonal regel som omfatter forbud mot deltakelse. Lotteriloven inneholdt imidlertid dette kriteriet allerede før revisjonen i 2005, og departementet fremholder uttrykkelig at forbudet mot deltakelse i pyramidespill bør videreføres ved endring av loven.⁷⁴ Dette fordi det er medlemmer, og verving av nye medlemmer som genererer inntekter for virksomheten. Deltakelse i pyramidespill er en grunnleggende forutsetning for dennes eksistens.

Det fremgår av forarbeidene at vilkåret «delta» er ment å omfatte «enhver som gjør en innsats i systemet, typisk i form av å yte et innskudd».⁷⁵ I tillegg til distributører som selger pyramideselskapets produkter og de som driver vervevirksomhet og ellers gjør arbeid for konseptet, vil m.a.o. også forbrukere på lavere nivåer i systemet kunne rammes.

---

⁷² Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

⁷³ Lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28 (straffeloven).

⁷⁴ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

⁷⁵ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

Det kan stilles spørsmål ved om det er formålstjenlig å oppstille et straffalternativ for deltakere som ikke fremmer selve utbredelsen av virksomheten, men lovgiver har her gjort et bevist valg og mener dette er nødvendig for å få bukt med problemet.

4.2.4 De som utbrer

Ordlyden «utbre» peker på en aktivitet som bidrar til å spre pyramidekonseptet ved å verve nye medlemmer. Det er ved å få inn nye medlemmer at konseptet oppnår en pyramideeffekt, og således er de som utbrer virksomheten sentrale aktører. Som tidligere nevnt omfatter direktivet promotering av pyramideordninger. Promotering innebærer all aktivitet som har som formål å vekke interessen for pyramidespillet gjennom ulike former for markedsføring, reklame, PR osv. Det må ikke være massemarkedsføring. Også direkte markedsføring omfattes. Lotterilovens begrep «utbre» må forstås på samme måte, og i forarbeidene til lotteriloven er det i denne forbindelse presisert at «promotering er utadrettet aktivitet som har som formål å få andre med i virksomheten».⁷⁶ Etter straffeloven 2005 er forsøk straffbart, jf. straffeloven § 16. Dette innebærer at et forsøk på å få andre inn i pyramiden er straffbart etter lotteriloven, og det innebærer at det ikke er et vilkår at man lykkes med å verve noen til virksomheten.

4.3 Elementer i en vurdering

For at det skal være tale om et pyramidelignende omsetningssystem, stiller § 16 annet ledd opp fire kumulative vilkår. Forarbeidene gjengir vilkårene slik:⁷⁷

- 1) Det må dreie seg om en pyramidelignende struktur, dvs. et arrangement som er bygget opp i forskjellige nivået
- 2) hvor det ytes vederlag for deltakelse,
- 3) hvor deltakerne stilles i utsikt en mulighet for inntekt, og
- 4) hvor en slik inntekt særlig skyldes at andre verves til systemet snarere enn ved salg eller forbruk av produkter.

Det følger uttrykkelig av forarbeidene at det er det reelle innholdet i virksomheten som er avgjørende for vurderingen av om vilkårene i lotteriloven § 16 annet ledd er oppfylt, og ikke

---

⁷⁶ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 25.

⁷⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 26.

hvordan virksomheten formelt sett fremstår.⁷⁸ Dette er også lagt til grunn av Høyesterett i Plexpay-dommen, EU-domstolens avgjørelse i 4finance-saken⁷⁹, EU-domstolens avgjørelse i Lucky4All-saken⁸⁰ og Borgarting lagmannsretts avgjørelse i WorldVentures Marketing.

4.4 Pyramidelignende struktur

4.4.1 Innledning

Virksomheten må ha en «pyramidelignende» struktur, jf. § 16 annet ledd. Tilsvarende omfatter direktivet bilag 1 punkt 14 «pyramid promotional scheme». En naturlig forståelse av ordlyden tilsier at det må være tale om et arrangement som er bygget opp i forskjellige nivåer. Dette er også presisert i forarbeidene.⁸¹ Ut over dette, har det ingen betydning hvordan virksomheten er organisert.⁸²

4.4.2 C-677/15 (Lucky 4 all/Nationale Loterij)

EU-domstolens sak C-677/15 (Lucky 4 all) avsagt 15. desember 2016 omhandlet hvorvidt Lucky 4 all-ordningen skulle forbys, jf. punkt 14 i bilag 1 til direktivet om urimelig handelspraksis. Saken gjaldt en tolkningsuttalelse og spørsmålet var om en handelspraksis betraktes som en «salgsfremmende pyramideordning» selv om det kun er indirekte sammenheng mellom vederlaget fra nye deltakere og kompensasjonen som utbetales til eksisterende deltakere. Tvisten gjaldt etablering og markedsføring av et lotterisystem i Belgia. Loterie Nationale som har ansvar for å arrangere offentlige lotterier, hevdet at Lucky4all-ordningen utgjorde en pyramidefremmende ordning i henhold til direktivet. Under Lucky4all-ordningen spiller grupper av lotterispillere sammen i en pyramidestruktur på åtte nivåer. Den underleggende ideen for konseptet er at spillerne øker sjansen for suksess dersom de spiller sammen. Medlemmene betalte en innmeldingsavgift og deretter et månedlig bidrag. Dette ga dem anledning til å kjøpe 10 lotterikombinasjoner i uken. Ved gevinst fikk vinneren 50% av gevinsten, 40% gikk til medlemmer på høyere nivåer og 10% til kjøp av nye lotterikombinasjoner.

---

⁷⁸ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 22.

⁷⁹ C-515/12 4finance UAB v. Supreme Administrative Court of Lithuania (heretter 4finance).

⁸⁰ C-667/15 Loterie Nationale — Nationale Loterij NV van publiek recht v. Mr. Paul Adriaensen, Mr. Werner De Kesel, The Right Frequency VZW (heretter Lucky4all).

⁸¹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 22.

⁸² Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 22.

I vurderingen av om det forelå en pyramidelignende struktur, la EU-domstolen til grunn at det er tilstrekkelig at det er en indirekte link mellom deltakerinnbetalingene og verveutbetalingene. I følge EU-domstolen ville enhver annen tolkning gjøre at bestemmelsen mistet sin effektivitet ved at forbudet lett kunne omgås, og la avgjørende vekt på at man ved fortolkningen av direktivet måtte legge vekt på å hindre omgåelse, jf. avsnitt 27 og 31.

4.4.3 LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)

Borgarting lagmannsretts dom av 5. mars 2018 (WorldVentures) gjaldt spørsmål om WorldVentures` virksomhet i Norge var i strid med forbudet mot pyramidelignende omsetningssystemer i lotteriloven § 16 annet ledd. WorldVentures er et amerikansk selskap som solgte medlemskap i en reiseklubb, DreamTrips, ved nettverkssalg eller MLM. Medlemmene hadde også tilgang til en del andre tjenester og produkter, blant annet til et eget Online Travel Agency (OTA). Medlemmene betalte en fast innmeldingsavgift og deretter en månedlig medlemsavgift. Medlemskapet ga rabatter på ferieopphold i hele verden, og selskapets salgsrepresentanter mottok provisjon og bonus når de solgte medlemskap. Det var ikke bindingstid eller oppsigelsestid på medlemskapet, og vanlige regler om angrefrist gjaldt. Kjøp av medlemskap skjedde gjennom direktesalg, og ikke gjennom WorldVentures. Selgerne betalte, i likhet med medlemmene, en innmeldingsavgift og deretter et månedlig beløp, kalt RBS-avgifter. Selgerne kunne deretter rekruttere en underliggende salgsorganisasjon, organisert etter en pyramidestruktur. Salgsrepresentantene fikk provisjon fra WorldVentures for egne salg av medlemskap, og for salg foretatt av andre selgere på nivået under dem i nettverket. Medlemmer og selgere var regulert i separate avtaler, men det var ellers stort sammenfall mellom rollene.

Saken reiste to sentrale spørsmål. For det første om det skulle skilles mellom selgere og medlemmer ved vurderingen av om vilkårene i § 16 annet ledd var oppfylt, altså om selgere og medlemmer - og kontantstrømmer knyttet til de ulike rollene - skulle vurderes samlet eller hver for seg. Spørsmålet får blant annet betydning for om det var naturlig å si at de deltok i en pyramidelignende struktur. For det andre, dersom rollene skulle vurderes samlet, var spørsmålet om verdien av medlemskapet skulle vurderes på grunnlag av medlemmenes faktiske bruk av medlemsfordeler, eller om det skulle foretas en verdsettelse

av de tilbudte medlemsfordelene på tidspunktet for etablering av medlemskapet eller fornyelsen av dette.

Lagmannsretten kom under dissens 2-1 til at WorldVentures virksomhet i Norge utgjorde et ulovlig pyramidespill.

Dissensen gjaldt hvordan kravet om at 50 % må stamme fra faktisk salg, skulle beregnes. Flertallet kom til at spørsmålet om overpris måtte vurderes på grunnlag av medlemmenes faktiske bruk av medlemsfordelene. Mindretallet kom til at vurderingen om det er betalt overpris, må skje ved en verdsettelse av medlemsrettighetene og ikke faktisk bruk. På denne bakgrunn fant mindretallet at vilkåret om at mer enn 50% av inntektene må stamme fra salg av tjenester og produkter var oppfylt.

Både flertallet og mindretallet tok utgangspunkt i at det er det reelle innholdet i virksomheten som skal legges til grunn for vurderingen av om vilkårene i § 16 annet ledd er oppfylt.

I vurderingen av om det skulle foretas en samlet vurdering av medlemmer og selgere, tok flertallet utgangspunkt i at det var stort sammenfall mellom rollene. 95 % av personene i Norge var både medlemmer og selgere. At disse var regulert i to separate avtaler, og at det ikke forelå noen rettslig forpliktelse for medlemmer til å være selgere og omvendt, var av mindre betydning. Det var ikke mulig å skille mellom selgernes aktivitet, medlemmenes aktivitet og inntektsstrømmene knyttet til disse rollene. Selgerne var organisert i en pyramidestruktur. Det avgjørende ble dermed hvordan den norske virksomheten faktisk fungerte. Da det ikke var mulig å skille mellom medlemmer og selgere, medførte dette at den norske virksomheten hadde en pyramidelignende omsetningsstruktur.

Mindretallet la avgjørende vekt på at medlemmenes og selgernes roller var regulert i separate avtaler uten noen form for rettslig binding mellom avtalene. Det var videre ikke krav til medlemmene om å være selgere eller til selgerne om å være medlemmer. Mindretallet viste til forarbeidene og PlexPay-dommen, se punkt 4.7, og uttalte at disse ga liten veiledning til spørsmålet om en samlet vurdering av medlemmer og selgere da disse uttalelsene typisk var knyttet til drøftelser om kamuflerte deltakerinnskudd og overpris.

Flertallet kom til at det måtte foretas en samlet_vurdering av medlemmer og selgere etter § 16 annet ledd, mens mindretallet på sin side fant spørsmålet om det skulle skilles mellom medlemmer og selgere tvilsomt. Mindretallet konkluderer imidlertid ikke på dette punkt, da de allerede hadde konkludert med at vilkåret om at mindre enn 50% av inntektene må stamme fra salg av tjenester og produkter ikke var oppfylt.

Flertallet kom til at alle fire vilkår i § 16 annet ledd oppfylt, og konkluderte med at Lotterinemndas vedtak er gyldig.

Høyesteretts ankeutvalg kom i HR-2018-1123-U, enstemmig til at det ikke var tilstrekkelig grunn til at saken ble fremmet for Høyesterett, jf. tvisteloven § 30-4. Dommen er dermed rettskraftig.

4.4.4 Lyoness

Lotteritilsynet fattet vedtak i Lyoness-saken 31. mai 2018⁸³. Saken gjaldt hvorvidt myWorld Norway AS (tidligere Lyoness Norway AS) sin virksomhet i Norge var i strid med forbudet i § 16 annet ledd. Lyoness var et internasjonalt omsetningssystem som tilbød forbrukere og næringsdrivende deltakelse i et shoppingnettverk som skulle gi ulike fordeler gjennom omsetningsdelene Cashback World og Lyconet. Cashback World var et fordelsprogram hvor medlemskortet var gratis, og hvor medlemmene gjennom kjøp hos butikker tilknyttet Lyoness fikk tilbake en liten prosentandel av kjøpesummen. I tillegg fikk medlemmet som vervet eller distribuerte medlemskortet, en liten provisjon. Lyconet bestod av et nettverk av markedsførere, hvor medlemmene ble tilbudt å være salgsrepresentanter for Lyoness. Deres primære oppgaver var å bidra til økt omsetning gjennom kjøp og salg av produkter og verving av nye deltakere.

Lotteritilsynet kom til at vilkårene i § 16 annet ledd, jf. første ledd var oppfylt, og fattet vedtak med pålegg om stans av all ulovlig pyramidevirksomhet i Norge. Begrunnelsen var at deltakerne i Lyoness som kjøpte rabattkuponger, del i kundeskyer, gavekort, markedsføringsmateriell og seminarer fra Lyoness, i følge Lotteritilsynet, ikke mottok varer, tjenester eller andre ytelser som motsvarte verdien av det som var betalt. Kjøpene var dermed i realiteten å se som vederlag for å få deltakerstatus.

---

⁸³ Lotteritilsynet. (2018) *Vedtak Lyoness*.

Lotteritilsynet la til grunn at Lyoness var organisert i en pyramidestruktur. Dette da virksomheten ga adgang til å verve nye deltakere, og at dette ga mulighet til etablering av et omsetningssystem som var strukturert i flere nivåer. Videre fremgikk pyramidestrukturen av avtalegrunnlaget og kompensasjonsplanen. I vurderingen av om dette også gjaldt Cashback World, ble det lagt vekt på at Lyoness og Cashback World inngikk i det samme omsetningssystemet samt at alle representanter for Lyconet også var medlem i Cashback World. Etter Lotteritilsynets oppfatning tilsa disse momentene at medlemmene og salgsrepresentantene måtte vurderes samlet.

Saken er påklaget til Lotterinemnda, jf. Lotteriloven § 4c, og er ikke endelig.

4.4.5 Sammenfatning

Analysen av rettskildene viser at vurderingen av om det foreligger en pyramidelignende struktur i praksis ofte er det som møter minst motstand. Det er ikke pyramidestrukturen i seg selv som er problematisk ved slike ulovlige systemer. Allikevel er det en grunnleggende forutsetning for at det skal være tale om et ulovlig pyramidelignende omsetningssystem. Ved vurderingen av om det foreligger en «pyramidelignende» struktur, er det første momentet hvordan arrangementet er bygget opp. Det følger av ordlyden og forarbeidene at det må være tale om et arrangement som er bygget opp i forskjellige nivåer. Det har for øvrig ingen betydning hvordan virksomheten er organisert.

Det fremgår av forarbeidene at det avgjørende er hvordan virksomheten faktisk fungerer. I WorldVentures ble det, til tross for at det var et avtalerettslig skille mellom rollene og at det ikke var noen rettslig forpliktelse for selgere til å være medlemmer og motsatt, ansett som naturlig at disse skulle vurderes samlet. Dette på bakgrunn av en vurdering av hvordan virksomheten faktisk fungerte. I tillegg til å være en underrettsdom, unnlot mindretallet å ta stilling til dette spørsmålet, noe som svekker den rettskildemessige betydning noe.

En tilsvarende vurdering følger imidlertid også av Lotteritilsynets vedtak i Lyoness-saken. Lyoness hadde, slik det fremgikk av avtalen og kompensasjonsplanen, en pyramidestruktur. Lotteritilsynet fant etter en konkret vurdering at medlemmene og selgerne hadde en slik

kobling at det var naturlig å vurdere dem samlet. Virksomheten som helhet hadde dermed en pyramidelignende struktur.

I C-677/15 (Lucky4all) la EU-domstolen til grunn at det ikke kreves en direkte link mellom deltakerinnbetalinger og verveinnbetalingene. Enhver annen tolkning ville medføre at forbudet lett kunne omgås. Det ble lagt vekt på hensynet til omgåelse, noe som underbygger at det er virksomhetens reelle innhold, og ikke hvordan den formelt fremstår, som må være avgjørende ved vurderingen. Forarbeider og praksis støtter dermed Lotteritilsynets syn.

4.5 Vederlag for deltakelse

4.5.1 Innledning

Det er en forutsetning at deltakerne i omsetningssystemet skal yte vederlag for å få deltakerstatus. Vedkommende må gi eller bidra med noe.

Dette er i tråd med EU-direktivets bestemmelse hvor det heter: «(...) where a consumer gives consideration for the opportunity to receive compensation (...)».⁸⁴

Det fremgår av forarbeidene til lotteriloven at «det er (...) ikke nødvendigvis noe vilkår for å straffeforfølge den enkelte aktør at vedkommende har ytet slik betaling.»⁸⁵ M.a.o. er det ikke avgjørende for straffefølgelse at vederlag er betalt.

Det følger videre av forarbeidene til lotteriloven at vederlaget eller betalingen «kan ha form av enhver type økonomisk verdi».⁸⁶ Ofte er innbetalingene kamouflerte, og innmeldingsgebyr eller liknende er mindre brukt fordi det er lettere å avsløre.⁸⁷ Dersom deltakeren yter innskudd i form av aksjer og andeler i nettverksselskapene, vil dette også kunne rammes av vilkåret dersom deltakeren i realiteten betaler for rett til deltakelse.

---

⁸⁴ EP/Rdir. 2005/29/EC annex 1 pkt. 14.

⁸⁵ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

⁸⁶ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

⁸⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

Deltakerbetalingen kan være direkte eller indirekte.⁸⁸ Ved et pengeinnskudd foreligger en direkte deltakerbetaling. Som eksempler på indirekte betaling nevner forarbeidene kjøp av startpakker som ikke motsvarer de reelle verdiene for et slikt materiale, pålagte faste avgifter eller å foreta faste, regelmessige minstekjøp av produkter.⁸⁹ Forarbeidene presiserer at det ved vurderingen om det er ytet vederlag for retten til deltakelse, må foretas en konkret helhetsvurdering «hvor de reelle underliggende forhold legges til grunn».⁹⁰ Departementet peker på at «den største utfordringen i den sammenheng blir vurderingen av om deltakeren har betalt en høyere pris enn den reelle verdien for de varer, tjenester eller andre ytelser han mottar i systemet».⁹¹

Departementet fremholder at «elementet vederlag for rett til deltakelse kan derfor ikke i seg selv være avgjørende, men må ses i sammenheng med de øvrige elementer som til sammen kan gjøre virksomheten uønsket».⁹²

4.5.2 Rt. 2009 s. 1601 A (PlexPay-saken)

Høyesteretts sak Rt. 2009 s. 1601 A (PlexPay-saken) gjaldt det tidligere forbudet mot rene pyramidespill, jf. lotteriloven § 17 jf. § 16 og rekkevidden av dette forbudet. Deltakere fikk adgang til å selge medlemskap, kjøpe og selge B-aksjer og investere gjennom et program mot en medlemskontingent. Inntjeningssystemet, Global Profit System, ble oppgitt å gi inntjening fra høyrisikoinvesteringer. Medlemmene ble lovet en daglig avkastning på 3%, og medlemsmassen økte kraftig på kort tid. I realiteten ble imidlertid medlemmenes uttak finansiert gjennom nye medlemmers innskudd. De samlede innbetalingene beløp seg til 210 millioner kroner. Medlemsfordelene ble verdsatt til 5,5 millioner kroner.

Høyesterett vurderte hvorvidt det var ytet vederlag for deltakerstatus, og viste til forarbeidene, hvor det fremgår at det er realiteten som er avgjørende for vurderingen av om det ytes vederlag for å få deltakerstatus.

En enstemmig Høyesterett kom til at virksomheten måtte vurderes samlet og at det klart dreide seg om et ulovlig pyramidespill.

---

⁸⁸ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

⁸⁹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

⁹⁰ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

⁹¹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

⁹² Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

4.5.3 C-515/12 (4finance)

EU-domstolens sak C-515/12 av 3. april 2014 gjaldt en forespørsel fra Litauens øverste forvaltningsdomstol om tolkningsuttalelse av punkt 14 i bilag 1 til direktivet om urimelig handelspraksis, og særlig av begrepet «vederlag». Spørsmålet EU-domstolen måtte ta stilling til var relevansen av det vederlag, som forbrukerne eventuelt hadde betalt for å motta kompensasjon. Tvisten stod mellom «4finance» UAB på den ene siden og det nasjonale direktoratet for forbrukerbeskyttelse og den nasjonale skatteinspektøren tilknyttet Finansdepartementet på den andre siden. Den litauiske stat hevdet at 4finance i realiteten var en salgsfremmende pyramideordning. 4finance tilbød alle nye kunder en premie ved registreringen av enhver annen kunde, som førstnevnte hadde rekruttert. For å bli kunde hos 4finance, ble vedkommende ved registreringen på 4finances hjemmeside, forpliktet til å betale en registreringsavgift.

EU-domstolen la til grunn at forbudet mot salgsfremmende pyramideordninger i samtlige språkversjoner bygger på tre kumulative vilkår, jf. avsnitt 20. For det første er markedsføringen basert på et løfte om at forbrukeren har mulighet til å oppnå et økonomisk utbytte. For det andre er oppfyllelsen av dette løftet avhengig av at andre forbrukere er blitt introdusert for ordningen. For det tredje må det meste av inntekten som finansierer den lovede kompensasjonen stamme fra en ikke egentlig økonomisk virksomhet.

EU-domstolen uttalte at en handelspraksis kun anses som en «salgsfremmende pyramideordning» der ordningen krever at deltakerne betaler et finansielt vederlag, jf. avsnitt 23. I vurderingen viste EU-domstolen til formålet med direktivet, som er å beskytte forbrukernes økonomiske interesser mot virksomheters urimelige handelspraksis, og som, etter artikkel 1, skal sikre et høyt forbrukerbeskyttelsesnivå gjennom tilnærming av medlemsstaters lover og administrative bestemmelser om urimelig handelspraksis som skader forbrukernes økonomiske interesse. Da det er den økonomiske interesse som skal beskyttes, vil denne beskyttelsesverdige interessen være vanskelig å identifisere dersom det, i henhold til direktivet, ikke kreves av slike ordninger at forbrukere avgir et finansielt vederlag, jf. avsnitt 23. Dette bekreftes av de fleste språkversjoner, hvor vederlag fra forbrukeren er en integrert del av en salgsfremmende pyramideordning.

Generaladvokaten var, i likhet med EU-domstolen, også av den oppfatning at det kun foreligger en pyramideordning der systemet krever at forbrukeren betaler et vederlag. Generaladvokaten presiserer i avsnitt 27 i sin uttalelse av saken, at lovgivningen skal fortolkes i overenstemmelse med lovgivers vilje og formål. Generaladvokaten fremhever nødvendigheten av en ensartet anvendelse og fortolkning av EU-lovgivningen. Dette utelukker at bestemmelsen kan vurderes isolert i en av språkversjonene. EU-domstolens uttalelser er i tråd med generaladvokatens anbefaling, og generaladvokatens uttalelser og argumentasjon kan dermed vektlegges som rettskilde. Det avgjørende er dermed hvorvidt deltakerne faktisk yter vederlag for å få muligheten til å mota inntekter fra systemet.

EU-domstolen presiserer videre at bestemmelsen skal fortolkes slik at det en salgsfremmende pyramideordning bare utgjør en handelspraksis som under alle forhold er urimelig når en slik ordning krever at forbrukeren yter et vederlag, uavhengig av størrelse, at kompensasjonen han oppnår hovedsakelig er avhengig av om han har introdusert andre forbrukere for ordningen og størstedelen av inntekten må komme fra vervingen, ikke salg eller forbruk av produkter, jf. avsnitt 34.

I vurderingen presiserte EU-domstolen at størrelsen på vederlaget ikke har betydning, jf. avsnitt 26. Det fremgår videre av Generaladvokatens uttalelse i 4finance avsnitt 60 at årsaken til at en virksomhet krever vederlag, ikke er relevant etter direktivet.⁹³

EU-domstolen presiserer at selv om en handelspraksis ikke er forbudt i henhold til svartelisten, kan den allikevel betraktes som urimelig i henhold til de generelle bestemmelsene i direktivet.

4.5.4 C-677/15 (Lucky 4 all/Nationale Loterij)

EU-domstolen uttaler, under henvisning til 4finance-dommen, at en handelspraksis kun kvalifiserer som en «salgsfremmende pyramideordning» der en slik ordning krever at deltakerne betaler et finansielt vederlag jf. avsnitt 27.

4.5.5 LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)

---

⁹³ Opinion of advocate general Sharpston (2013).

I vurderingen av om det er ytet «vederlag» for å få deltakerstatus, viser lagmannsrettens flertall til at det også på dette punkt må gjøres en samlet vurdering av rollene som selger og medlem og vederlaget knyttet til disse rollene.

Flertallet slutter seg tingrettens konklusjon, hvor det fremgår at «det er på det rene at deltakernes betaling av medlemsavgifter og RBS-avgifter i alle fall indirekte og i all hovedsak var å anse som betaling for deltakerstatus i omsetningssystemet», jf. punkt 4.4.3. Vilkaaret om at det må være ytet «vederlag» var dermed oppfylt.

4.5.6 Lyoness

Det var fra de tiltaltes side anført at vilkaaret om at det «ytes vederlag for å få muligheten til å oppnå inntekter» ikke var oppfylt fordi deltakerne ikke pliktet å betale noe vederlag eller å kjøpe noe produkt for å delta i Lyoness. De tiltalte viste i den sammenheng til lovens ordlyd, EU-retten og lagmannsrettens dom i World Ventures-saken.

I følge Lotteritilsynet kan det imidlertid ikke oppstilles noen plikt til for deltakerne til å betale vederlag eller å kjøpe produkter for at vilkaaret om vederlag skal være oppfylt. I vurderingen viste Lotteritilsynet til lotterilovens ordlyd og at denne klart talte mot en slik tolkning.

Lotteritilsynet påpekte for det første at lotteriloven ikke er utformet med en slik avgrensning og at lovens formål om å unngå omgåelse av bestemmelsen, er sentralt. For det andre omfatter loven alle som oppretter, driver, deltar i eller utbrer slike omsetningssystem og ikke kun de som yter vederlag for å delta i et pyramidespill, jf. lotteriloven § 16 første ledd.

I følge Lotteritilsynet er vilkaaret oppfylt dersom det faktisk «ytes vederlag» for å få mulighet til å oppnå inntekter fra omsetningssystemet, jf. lotteriloven § 16.

4.5.7 Sammenfatning

Analysen av rettskildene viser at vurderingen av om det er «ytet vederlag» for deltakelse kan være utfordrende.

Det første spørsmålet er om det må foreligge et avtalerettslig grunnlag for å kreve innbetalt vederlag. Lyoness anførte i merknader til forhåndsvarselet at vilkaaret om at det «ytes vederlag for å få muligheten til å oppnå inntekter» ikke var oppfylt fordi deltakerne ikke pliktet å betale

noe vederlag eller å kjøpe produkter for å delta i Lyonsess. Det fremgår imidlertid av forarbeidene at lotteriloven ikke oppstiller et vilkår om at det må foreligge et entydig avtalebasert grunnlag for å kreve vederlag for at bestemmelsen skal komme til anvendelse. Dette synspunktet er fulgt opp av Lotteritilsynet i sitt vedtak.

Punkt 14 i bilag 1 til direktivet rammer systemer «der en forbruker betaler et vederlag for mulighet til å oppnå kompensasjon som primært stammer fra andre forbrukere som trer inn i systemet, snarere enn fra salg eller forbruk av produkter». ⁴finance-dommen gir ikke grunnlag for en tolkning om at forbudsbestemmelsen kun rammer tilfeller der det foreligger en avtalerettslig plikt for deltakerne til å betale for deltakelse. Dette underbygges av punkt 13 i fortalen til direktivet, der det fremgår at «In order to support consumer confidence the general prohibition should apply equally to unfair commercial practices which occur outside any contractual relationship between a trader and a consumer or following the conclusion of a contract and during its execution».⁹⁴ Til tross for at uttalelsen direkte gjelder handelspraksis som faller innenfor generalklausulens virkeområde, får den overføringsverdi til vårt tilfelle, da dette er i samsvar med hensynet til å unngå omgåelse og tilpasninger av direktivet. Et slikt synspunkt er også i samsvar med forarbeidene til lotteriloven, hvor det fremgår at et sentralt moment ved revisjonen av bestemmelsen, var å utforme en åpen og fleksibel lovbestemmelse.⁹⁵ Det avgjørende er dermed hvorvidt deltakerne faktisk yter vederlag for å få muligheten til å motta inntekter fra omsetningssystemet.

Spørsmålet om det ytes vederlag for deltakelse kan i en del tilfeller være vanskelig å avgjøre. Det avgjørende er hvordan virksomheten reelt sett fungerer. Videre kan betalingen ha form av ulike typer økonomisk verdi, jf. forarbeidene. Størrelsen på vederlaget har ingen betydning, jf. ⁴finance. Årsaken til at virksomheten krever vederlag er også uten betydning for vurderingen, jf. Generaladvokatens uttalelse i ⁴finance. Deltakerbetalingen kan være direkte eller indirekte, jf. forarbeidene og WorldVentures-dommen.

4.6 Mulighet for inntekt

4.6.1 Innledning

---

⁹⁴ EP/Rdir. 2005/29/EC preamble art. 13.

⁹⁵ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 26.

Lotteriloven § 16 annet ledd forutsetter at deltakeren må få «mulighet til å oppnå inntekter» som følge av deltakelse i systemet. Det heter i direktivet: «(...) gives consideration for the opportunity to receive compensation».⁹⁶ «Opportunity» betyr mulighet, og det avgjørende er dermed hvorvidt deltakeren stilles i en teoretisk mulighet for inntekt. Dette understrekes i forarbeidene hvor det heter at det avgjørende for vurderingen «er om deltakeren stilles i utsikt en teoretisk mulighet for inntekt».⁹⁷ Dette innebærer ikke et krav om en sikker eller sannsynlig utsikt til inntekt. Det fremgår av forarbeidene at det er realiteten som er avgjørende for vurderingen av om det foreligger en mulighet til å oppnå inntekt ved at andre verves.⁹⁸

Det fremgår av forarbeidene at inntekt i denne sammenheng innebærer en utbetaling fra systemet som kan inneholde enhver type fordel eller verdi i form av penger, varer, tjenester eller andre ytelser.⁹⁹ Videre kan det dreie seg om premie for verving av nye deltakere. Men systemet kan også legge opp til at man mottar inntekter fra andres verving.

Hvorvidt en virksomhet er lovlig eller ikke, er ikke avhengig av den enkelte motiver for å delta. Forarbeidene fremholder at det er «tilstrekkelig at virksomheten rent faktisk virker slik at det genereres inntekter på andres deltakerinnskudd».¹⁰⁰ Imidlertid kan den enkeltes motivasjon ha betydning i en vurdering av straffeskyld.

4.6.2 LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)

Flertallets utgangspunkt var at det må foretas en vurdering av virksomhetens reelle innhold, hvor selgerne og medlemmenes aktiviteter og kontantstrømmer vurderes samlet. Flertallet viser til tingrettens begrunnelse, hvor det fremgikk at det var uten betydning at provisjonen også ble beregnet av medlemsavgiften fra de nye deltakernes vederlag. Det avgjørende var at deltakerne fikk mulighet til inntekt knyttet til vederlag fra nye deltakere, og at denne i praksis betalte både for et medlemskap og for en adgang til selv å selge medlemskap og rekruttere nye selgere i omsetningssystemet.

4.6.3 Sammenfatning

---

⁹⁶ EP/Rdir. 2005/29/E annex 1 art. 14.

⁹⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 24.

⁹⁸ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 24.

⁹⁹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 24.

¹⁰⁰ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 24.

En analyse av rettskildene viser at vilkåret “mulighet for inntekt” ikke skal tolkes veldig strengt. Det avgjørende for vurderingen er om deltakeren stilles i «utsikt en teoretisk mulighet for inntekt», jf. forarbeidene. Inntekt i denne sammenheng innebærer en utbetaling fra systemet som kan inneholde enhver type fordel eller verdi i form av penger, varer, tjenester eller andre ytelser, jf. forarbeidene. Systemet kan også legge opp til at man mottar inntekter fra andres verving. Forarbeidene fremhever at den enkeltes motiver for å delta, ikke er relevant for vurderingen av om en virksomhet er lovlig eller ikke. Dette kan imidlertid ha betydning for straffeskyld. Borgarting lagmannsrett uttalte i WorldVentures at det avgjørende for om vilkåret var oppfylt, var at deltakerne fikk mulighet til inntekt knyttet til vederlag fra nye deltakere, og at denne i praksis betalte både for et medlemskap og for en adgang til selv å selge medlemskap og rekruttere nye selgere i omsetningssystemet. Dette underbygger forarbeidenes uttalelse om at det er virksomhetens reelle innhold som er avgjørende for vurderingen.

4.7 Forholdet mellom inntekt og verving

4.7.1 Innledning

Videre må inntektene «særlig» skyldes at andre verves til systemet, og ikke salg av forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser, jf. § 16 annet ledd. Ordlyden tilsier at inntektene særskilt må komme fra verving av nye medlemmer. EU-direktivet stiller som vilkår for forbud at inntekten primært har sin årsak i verving. I direktivet heter det: «(...) compensation that is derived primarily from the introduction of other consumers into the scheme rather than from the sale or consumption of products».¹⁰¹ I følge forarbeidene skal virksomhet der over 50 % av inntekten stammer fra verving av nye medlemmer omfattes av forbudet.¹⁰²

Departementet fremholder videre at det ikke er meningen å ramme virksomheter som primært distribuerer produkter, men virksomheter hvor inntekten hovedsakelig stammer fra verving av nye deltakere.¹⁰³ For at det ikke skal dreie seg om et ulovlig pyramidelignende omsetningssystem etter lotteriloven § 16, er det dermed et krav om at det omsettes reelle varer og tjenester i virksomheten, og omsetningen fra dette må utgjøre mer enn 50 % av inntektene i

---

¹⁰¹ EP/Rdir. 2005/29/EF annex 1 art. 14.

¹⁰² Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 24.

¹⁰³ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 24.

virksomheten. Dette gjelder både for selskapet og for det enkelte medlem. Det fremgår av forarbeidene at det må foretas en konkret helhetlig vurdering, hvor formålet er å skille hvor pengestrømmene skriver seg fra, og om de særlig stammer fra verving eller omsetning av produkter.¹⁰⁴ Det presiseres i forarbeidene at det er realiteten som er avgjørende.¹⁰⁵ I vurderingen av om det foreligger overpris er det relevante hvorvidt «deltakeren har betalt en høyere pris enn den reelle verdien for de varer, tjenester eller andre ytelser han mottar i systemet».¹⁰⁶ I en vurdering av om 50 % av inntektene stammer fra verving, vil det dermed være sentralt om medlemmene har betalt overpris for produktene. Dersom dette er tilfelle, vil verving kunne anses som en del av prisen for produktet.¹⁰⁷

4.7.2 Rt. 2009 s. 1601 A (PlexPay-saken)

Det var fra de tiltaltes side anført at det måtte ses bort fra deler av virksomheten ved vurderingen fordi disse ikke var obligatoriske å ta del i for deltakerne. Høyesterett så bort fra dette og kom til at det måtte foretas en totalvurdering av virksomheten, hvor alle elementer måtte sees i sammenheng.

I vurderingen la Høyesterett til grunn at det iallfall vil foreligge et pyramidespill der varer eller tjenester kun tjener til å dekke over virksomhetens faktiske karakter av pyramidespill. I avsnitt 15 viser Høyesterett til lagmannsretten, hvor det fremgår at et sentralt moment er verdien på de omsatte varer og tjenester i forhold til medlemsavgiften. Høyesterett viste videre til at det vil foreligge pyramidespill også der varene eller tjenestene i og for seg kan tjene andre formål enn å dekke over virksomhetens egentlige karakter av pyramidespill, men at dette spilte en ubetydelig rolle for det sentrale temaet, nemlig omfordeling av penger mellom medlemmene, jf. avsnitt 16. Lagmannsretten konkluderte med at integritetsgeneratorene var integrert på en slik måte at det ikke var mulig å skille ut noen del av virksomheten som selvstendig. Bak en fasade av forskjelligartede virksomheter skjulte det seg en total sammenblanding av virksomhetsområder, ansvar, og pengeflyt, jf. avsnitt 25. Høyesterett sluttet seg til lagmannsrettens konklusjon og viste til at det, selv om medlemmene kunne søke ulike måter å få penger ut av systemet etter inngått medlemskap, dreide seg om omfordeling av de sist innskutte pengene til eierne eller andre medlemmer, enten det gjaldt

---

¹⁰⁴ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 24.

¹⁰⁵ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 22.

¹⁰⁶ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 23.

provisjon fordi det var vervet nye medlemmer, utbetaling fra GPS, inntekt fra aksjesalg eller utbytte på aksjer, jf. avsnitt 26. Høyesterett viste til at medlemmene hadde mulighet til å kjøpe B-aksjer i Evolve, til å investere i GPS og bli medlem i PlexPay Network. Høyesterett la dermed avgjørende vekt på realiteten - at det ikke var foretatt investeringer eller drevet annen virksomhet som kunne generere inntektene som krevdes for å dekke forpliktelsene overfor medlemmene. Virksomheten var derfor helt avhengig av verving av nye medlemmer. En slik forretningsmodell er forutbestemt til å kollapse, med tap for de som sist hadde skutt inn penger. Da de samlede innbetalingene beløp seg til 210 millioner kroner, og medlemsfordelene hadde en verdi på 5,5 millioner kroner, uttalte Høyesterett at medlemsfordelene forøvrig hadde en beskjeden rolle.

4.7.3 C-515/12 (4finance)

I EU-domstolens dom sak C-515/22 «4finance» kom EU-domstolen til at det må skilles mellom reell økonomisk aktivitet og deltakernes pengeinnskudd, jf. avsnitt 20 og 21.

I avsnitt 20 oppstiller EU-domstolen vilkårene for at en virksomhet skal rammes av forbudet mot salgsfremmende pyramideordninger, herunder vilkår tre, som innebærer at det meste av inntekten som finansierer den lovede kompensasjonen må stamme fra en ikke egentlig økonomisk virksomhet, jf. avsnitt 20. EU-domstolen bemerker videre i avsnitt 22 jf. 21 at det bare er en virksomhet som ikke har noen reell økonomisk aktivitet og derfor er avhengig av deltakerens innskudd, som kan utgjøre et «pyramidespill».

Det fremgår av avsnitt 22 at «(..)the realisation of that promise requires the participation of ever more players». Uttalelsen kan isolert sett tolkes som at det er et vilkår om at virksomheten kun omfattes av forbudet dersom den ikke er bærekraftig.

I avsnitt 27 og 28 viser EU-domstolen til avsnitt 20 til 22 og uttaler at det for at det skal være tale om en «salgsfremmende pyramideordning» kreves at en sammenheng mellom godtgjørelsen til de nye deltakerne betaleren og kompensasjonen mottatt av de eksisterende deltakerne, og at denne finansieringen av kompensasjonen hovedsakelig stammer fra verveinntektene.

4.7.4 C-677/15 (Lucky 4 all/Nationale Loterij)

I vurderingen av tolkningsspørsmålet knyttet til punkt 14 i bilag 1, kom EU-domstolen til at en handelspraksis kan anses som en «salgsfremmende pyramideordning» selv om det bare er en indirekte sammenheng mellom vederlaget betalt av nye deltakere og kompensasjonen betalt til eksisterende deltakere. EU-domstolen viste til betingelsene for at det skal foreligge en oppstilt i sak C-515/12 (4finance); For det første skal markedsføringen basere seg på et løfte om at forbrukeren har mulighet til å oppnå et økonomisk utbytte. For det andre er oppfyllelsen av dette løftet avhengig av at andre forbrukere er blitt introdusert for ordningen. For det tredje må det meste av inntekten som finansierer den lovede kompensasjonen stamme fra en ikke egentlig økonomisk virksomhet. I vurderingen av Lucky 4 all-ordningen, fant EU-domstolen at både første og andre betingelse var oppfylt.

Deretter gikk EU-domstolen over til å vurdere det tredje vilkåret; om kompensasjon utbetalt til eksisterende medlemmer av Lucky4All-ordningen hovedsakelig var basert på finansielle bidrag fra nye medlemmer. Dette var avhengig av om forbindelsen mellom bidrag fra nye medlemmer og betaling til eksisterende medlemmer måtte være direkte.

EU-domstolen går inn på hvilke krav som stilles til sammenhengen mellom inntekt og vederlag, og la til grunn at en indirekte sammenheng mellom de vederlag som betales av nye deltakere, og den kompensasjon som utbetales til eksisterende deltakere er tilstrekkelig til å anerkjenne ordningen som en «salgsfremmende pyramideordning», jf. avsnitt 34.

I vurderingen viste EU-domstolen til at ordlyden i de fleste språkversjoner av bilaget er at kompensasjonen «primarily», «hovedsakelig» eller «främst» kommer fra verving av nye deltakere, og at det som kreves at medlemmene betaler et økonomisk bidrag og at det er en sammenheng mellom bidrag fra nye medlemmer og kompensasjon til eksisterende medlemmer jf. avsnitt 27 og 28. Da det ikke kan utledes av ordlyden i punkt 14 at sammenhengen må være direkte, må den også kunne være indirekte.

4.7.5 LB-2016-190491 (WorldVentures Marketing)

Flertallet fant at inntektene til WorldVentures i Norge i hovedsak kom fra verving av deltakere, og ikke salg eller forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser.

WorldVentures påberopte seg C-515/12 (4finance-saken) og gjorde gjeldende at denne EU-dommen ga uttrykk for at manglende bærekraft er et vilkår for at det skal foreligge et pyramidelignende omsetningssystem. Denne anførselen ble avvist av en samlet rett.

Det var fra WorldVentures side anført at det var den subjektive oppfatningen av medlemsfordelene som måtte legges til grunn for vurderingen av om det var betalt overpris. Dette ble av flertallet avvist under henvisning til forarbeidene, EU-domstolens praksis og Rt. 2009 s. 1601 PlexPay-dommen. Flertallet uttalte at spørsmålet om overpris måtte vurderes på grunnlag av medlemmenes faktiske bruk av medlemsfordelene. Flertallet viste i punkt 4.4.5 for det første til at medlemskapet rettslig sett ga svake rettigheter. Flertallet viste for det andre til at medlemskapet i liten grad ga direkte tilgang på tjenester. Det var for det tredje få objektive holdepunkter for hvilken rabatt medlemmene i reiseklubben oppnådde på DreamTrips og ved bruk av OTA'en. Medlemmene betalte inn betydelig mer enn de hentet ut gjennom rabatter. Virksomheten som en helhet fremstod dermed som en pyramide. Flertallet mente dermed at det ikke var nok reell økonomisk aktivitet til å sikre inntekter som kunne dekke selskapets verveutbetalinger. Størstedelen av inntektene var knyttet til omfordeling av deltakeravgift, og flertallet kom på denne bakgrunn til at vilkåret om at verveutbetalingene i overveiende grad stammet fra verveinnbetalinger, var oppfylt.

Mindretallet kom til at vurderingen av om det er betalt overpris, må skje ved en verdsettelse av medlemsrettighetene og ikke faktisk bruk. Vilåret om at mer enn 50 prosent av deltakerinntektene må komme fra verving og ikke salg av produkter, var derfor ikke oppfylt. Det springende punkt for mindretallet var imidlertid hva som skal legges til grunn som realiteten ved vurderingen av om deltakerne betaler overpris. Spørsmålet om overpris har betydning for vilkårene om det betales vederlag for deltakerstatus og om verveutbetalingene særlig skyldes at andre verves til systemet og ikke salg av varer eller tjenester. Etter mindretallets syn gir uttalelsene i forarbeidene, praksis fra EU-domstolen og Rt- 2009-1601 liten veiledning for løsningen av saken.

Mindretallet bemerker først i punkt 4.7 at det ikke er omtvistet at de norske medlemmene hadde tilgang på DreamTrips, Online Travel Agency på de betingelsene som framgikk av medlemsavtalen. Etter mindretallets oppfatning dokumenterte WorldVentures at medlemsfordelene hadde et omfang og innhold som medfører at de norske medlemmene mottok et reelt tilbud. Mindretallet la dermed til grunn i at det forelå et reelt medlemstilbud

som det var mulig å få valuta av dersom det enkelte medlem valgte å benytte seg av det, og at den reelle verdien av ytelsene derfor måtte vurderes på grunnlag av medlemsrettighetene og ikke medlemmenes faktisk bruk. Mindretallet kom, basert på dette utgangspunkt, at medlemmene mottok en ytelse som overstek mer enn 50 % av medlemsavgiftene. Vilkåret om at inntektene «særlig» må skyldes at andre verves til systemet, og ikke salg av forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser var dermed ikke oppfylt, jf. § 16 annet ledd.

4.7.6 Lyoness

Lotteritilsynet fant at inntektene til Lyoness i Norge i hovedsak kom fra verving av deltakere, og ikke salg eller forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser. Etter lotteriloven § 16 er det ikke et krav for vurderingen at det skal foretas en nøyaktig beregning av pengestrømmen i virksomheten. Formålet med vurderingen er å skille hvor pengestrømmen skriver seg fra og her om den særlig kommer fra verving av deltakere eller salg eller forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser.

4.7.7 Sammenfatning

Det frem går av forarbeidene at minst 50 % av inntektene må stamme fra verving av nye medlemmer.

Vurderingen kan være kompleks og sammensatt. I kommisjonens veiledning fremgår det at det kan være vanskelig å kvantifisere fordelene ved nye deltakere for virksomheten, og at det kan være forskjellige måter å beregne kompensasjonen som eksisterende deltakere mottar.¹⁰⁸ En slik vurdering må både ta stilling til hva medlemmene/deltakerne får, og hvordan disse tjeneste kan verdsettes.

Ved vurderingen av virksomheten, må det i alle tilfeller foretas konkret en helhetsvurdering, hvor formålet er å skille hvor pengestrømmene skriver seg fra, og om de særlig stammer fra verving eller omsetning av produkter, jf. forarbeidene. Videre uttales det at det må omsettes reelle varer eller tjenester i virksomheten. Det følger av forarbeidene og PlexPay-dommen at det må legges vekt på realiteten og de tjenestene deltakerne faktisk mottar. Det avgjørende ved vurderingen er dermed det reelle innholdet i ordningen. Det fremgår av 4finance at det må

---

¹⁰⁸ Europakommisjonens meddelelse (2016). s. 82.

skilles mellom reell økonomisk aktivitet og deltakernes pengeinnskudd, men det er ikke et krav for vurderingen at det skal foretas en nøyaktig beregning av pengestrømmen i virksomheten, jf. Lyoness-saken.

Det står ikke i loven eller forarbeidene hvordan en slik vurdering av om medlemmene har betalt overpris for produktene skal foretas. Av forarbeidene fremgår det likevel at det relevante i den sammenheng er hvorvidt deltakeren har betalt en høyere pris enn den reelle verdien for de varer, tjenester eller andre ytelser han mottar i systemet. Spørsmålet blir dermed hvordan en slik vurdering skal foretas. Av PlexPay-dommen fremgår det at et sentralt moment vil være verdien på de omsatte varer i forhold til medlemsavgiften.

I WorldVentures kom flertallet til at det måtte legges stor vekt på medlemmenes faktiske bruk. Ved å legge vekt på objektive kriterier, vil dette lettere gi uttrykk for det reelle innholdet i virksomheten. Dersom verdifastsettelsen bygger på subjektive kriterier, vil dette by på bevismessige utfordringer både for de objektive og subjektive straffbarhetsvilkår, da den subjektive oppfatning vil variere fra person til person. Et sentralt moment ved vurderingen av om det er betalt overpris, vil dermed være medlemmenes faktiske bruk.

EU-domstolen uttaler i 4finacne at det for at det skal være tale om en «salgsfremmende pyramideordning» kreves en sammenheng mellom godtgjørelsen til de nye deltakerne betaleren og kompensasjonen mottatt av de eksisterende deltakerne, og at denne finansieringen av kompensasjonen hovedsakelig stammer fra verveinntektene.

I lucky4all blir imidlertid dette momentet noe nyansert, og EU-domstolen uttaler at en handelspraksis betraktes som en «salgsfremmende pyramideordning» selv om det bare er en indirekte sammenheng mellom vederlaget betalt av nye deltakere og kompensasjonen betalt til eksisterende deltakere.

Når det gjelder spørsmålet om manglende bærekraft er et vilkår for at en virksomhet skal rammes av forbudet mot pyramidelignende omsetningssystemer, foretar lagmannsretten en faglig forsvarlig og grundig drøftelse av de relevante rettskilder på dette punkt, og konkluderer med at manglende bærekraft ikke er et vilkår.

En interessant problemstilling i denne sammenheng knytter seg til spørsmål om jurisdiksjon, og hva som skal legges til grunn i vurderingen av 50%-regelen. Det følger av lotteriloven § 2 at Lotteritilsynet fører tilsyn med virksomhet i Norge. Utgangspunktet for dette er straffeloven § 4, der det fremgår at «straffelovgivningen gjelder for handlinger foretatt i Norge». Dette ble understreket av lagmannsretten i WorldVentures-dommen, der det uttales at det er «WorldVentures virksomhet i Norge som skal vurderes opp mot forbudet i lotteriloven». Samtidig er virksomhetene som vurderes, ofte internasjonale og har virksomhet utenfor Norges landegrens. Lagmannsretten uttalte videre i WorldVentures at «omstendigheter knyttet til selskapets internasjonale virksomhet kan likevel bidra til forståelsen av virksomheten i Norge og derfor være relevante». Lyoness anførte i merknader til den foreløpige tilsynsrapporten at Lotteritilsynet i vurderingen av 50%-regelen måtte se på de totale inntektene til Lyoness og ikke kun inntektene i Norge.¹⁰⁹ Lotteritilsynet viste på sin side til regelverket og at de på bakgrunn av dette avgrenset vurderingen til å se på Lyoness sin virksomhet i Norge. Det kan kanskje være at en isolert vurdering av den norske virksomheten, kan gi unyanserte eller tilfeldige resultater, men loven er her klar. Det er tallene fra Norge som i utgangspunktet er relevante ved vurderingen, jf. lotteriloven § 2 og straffeloven § 4. Andre omstendigheter er kun relevant dersom de er egnet til å belyse forhold ved virksomheten i Norge.

For øvrig nevnes at Høyesterett i PlexPay-saken viste til forarbeidene hvor det fremgår at kun virksomhet der over 50% av inntektene stammer fra verving av nye medlemmer, skal omfattes av loven, og fremholdt at denne grensen ikke kunne legges til grunn for virksomhet som fant sted før lovendringen, slik som i det konkrete tilfellet.

---

¹⁰⁹ Lotteritilsynet (2014) *Lotteritilsynets endelige tilsynsrapport om Lyoness* s. 14-15.

5 Håndheving

5.1 Tilsynsmyndighet

Lotteritilsynet er et offentlig tilsynsorgan, og ble opprettet 1. januar 2001.

Forvaltningsansvaret for lotteriloven ble samtidig overført fra Justisdepartementet til Kulturdepartementet.¹¹⁰ Bakgrunnen for å opprette Lotteritilsynet var at Stortinget ønsket å få bedre kontroll med det vekslende markedet for spill og lotterier i Norge.¹¹¹

Den 1. januar 2005 endret Lotteritilsynet navn til Lotteri- og stiftelsestilsynet. Lotteri- og stiftelsestilsynet er delt inn i to underliggende fagtilsyn; Lotteritilsynet og Stiftelsestilsynet. Lotteritilsynet har bl.a. ansvar for tilsyn av for eksempel ulovlig markedsføring, ulovlige pengespill og pyramider.¹¹²

Samtidig som Lotteritilsynet ble opprettet, ble det opprettet et klageorgan som skal behandle klager over Lotteritilsynets vedtak i første instans; Lotterinemnda. Det fremgår av forarbeidene at nemndas legitimitet som beslutningsorgan må veie tungt, og at Lotterinemnda ikke bør underlegges politisk styring i enkeltsaker.¹¹³ Dette innebærer at både lovanvendelse, skjønnsutøvelse og saksbehandling i enkeltsaker overlates til Lotterinemnda.

5.2 Sanksjonsalternativer

Lotteritilsynet har etter lotteriloven hjemmel til å ilegge ulike administrative reaksjoner, slik som pålegg, administrative forelegg, tvangsmulkt og tvangsinndrivelse jf. § 14 bokstavene a-d.

Vedtak med pålegg om stans er den mest anvendte reaksjonen.¹¹⁴

---

¹¹⁰ Se Ot.prp. nr. 49 (1999-2000) s. 24

¹¹¹ Lotteritilsynet (2018) *Om organisasjonen*.

¹¹² Lotteritilsynet (2018) *Om organisasjonen*.

¹¹³ Ot.prp. nr. 84 (1998-1999) s. 24.

¹¹⁴ Jf. bl.a. Wealth Master International (WMI) og Lyoness.

Det fremgår av § 14 bokstav c at «ved forhold i strid med bestemmelser gitt i eller i medhold av denne lov kan Lotteritilsynet fastsette tvangsmulkt for å få gjennomført gitt pålegg innen en særskilt angitt frist». Tvangsmulkt er ment som motivasjon for adressaten av pålegget til å etterkomme dette, og er således ikke straff.

Administrative reaksjoner kan være et godt og effektivt virkemiddel ved overtredelse av mange av lotterilovens bestemmelser. Et slikt reaksjonsspor gir den ansvarlige mulighet til selv å rette opp forholdet. Når reaksjonshjemlene kun er av administrativ karakter, vil imidlertid de som driver ulovlig pyramidevirksomhet sitte igjen med all gevinsten.

Spørsmålet blir dermed om pålegg og stans av virksomheter som driver ulovlig pyramidespill etter lotteriloven § 16, er tilstrekkelige reaksjonshjemler for å rette opp i det ulovlige forholdet. Lotteritilsynet har ikke hjemmel til å fastsette økonomiske sanksjoner eller straff, og overtreidere har dermed mulighet til å oppnå stor økonomisk gevinst ved å drive slike ulovlige pyramider. Lotteritilsynet forventes å være effektive og handlekraftige i sin håndheving av lotteriloven. Dersom Lotteritilsynet skal kunne bekjempe denne formen for ulovlig forretningsvirksomhet, er det avgjørende at de har sanksjonshjemler som har avskrekkende effekt. Det skal ikke lønne seg å bryte loven. Dersom Lotteritilsynet hadde hatt hjemmel for å ilegge overtredelsesgebyrer, ville dette ført til et tydeligere og mer effektivt Lotteritilsyn. Overtredelsesgebyr regnes ikke som straff etter norsk rett,¹¹⁵ og saksbehandlingen vil derfor reguleres etter forvaltningsrettslige regler. Overtredelsesgebyr utgjør imidlertid en straffesiktelse «criminal charge» etter den europeiske menneskerettighetskonvensjonen art. 6 nr. 1.¹¹⁶ Til tross for at overtredelsesgebyr ikke anses som straff etter norsk rett, vil en slik reaksjon ha et klart pønalt formål. I tillegg vil fastsettelse av overtredelsesgebyr kunne ha en preventiv effekt, samt rette opp de økonomiske problemene pyramidespill forårsaker for deltakerne.

Markedsrådet er et domstollignende forvaltningsorgan, som behandler og avgjør klager på mulige brudd på markedsføringsloven.

Det følger av markedsføringsloven § 43 at «ved forsettlig eller uaktsom overtredelse (...) av forskrift i medhold av § 6 femte ledd (...) som anses som vesentlig eller har skjedd

---

¹¹⁵ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 15.

¹¹⁶ Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

gjentatte ganger, kan det fastsettes et overtredelsesgebyr som den som vedtaket retter seg mot, skal betale».

Unntak gjelder imidlertid for § 1 første ledd punkt 14 om pyramideordninger, jf. forskrift om urimelig handelspraksis § 2. Overtredelse av denne bestemmelsen håndheves, i likhet med lotteriloven, av Lotteritilsynet. Det kan dermed heller ikke etter markedsføringsloven fastsettes overtredelsesgebyr.

Alternativet er å overlate saken til politiet og påtalemyndighetene. Det er kun de alminnelige domstolene som kan idømme straff, og domstolen spiller dermed i dag en viktig rolle når det gjelder reaksjoner som følge av ulovlig pyramidespill.¹¹⁷ Imidlertid stanser de fleste sakene etter tilsyn eller vedtak av Lotteritilsynet, og eventuelt etter klagebehandling hos Lotterinemda. Det er derfor etter mitt syn ønskelig at Lotteritilsynet har mulighet til å reagere og sanksjonere mot grove overtredelser av lotteriloven § 16 annet ledd med tilstrekkelige sanksjonsalternativer.

5.3 Dokumentasjonsplikten etter § 16 tredje ledd

Det følger av § 16 tredje ledd at «Lotteri- og stiftelsestilsynet kan kreve at den som har hatt inntekter fra omsetningssystemet der det ytes vederlag for å få mulighet til å oppnå inntekter fra systemet, dokumenterer at vedkommendes inntekter særlig skyldes salg eller forbruk av varer, tjenester eller andre ytelser, og ikke at andre verves til systemet».

Bestemmelsen inneholder en dokumentasjonsplikt, og denne er straffsanksjonert.

Det følger av forarbeidene at dokumentasjonsplikten bør tolkes vidt og at den blant annet «må kunne omfatte virksomhetens statutter, eierforhold/strukturer, innmeldingskostnader for medlemmer, omsetning i selskapet splittet på omsetningstyper, kopi av regnskap, utskrift av selskapets konti og kopi av virksomhetens og deltakernes hjemmesider».¹¹⁸

Bestemmelsen er nødvendig for å kunne avdekke hvor inntektsstrømmene i de pyramidelignende omsetningssystemene som rammes av forbudet i lotteriloven § 16, kommer

---

¹¹⁷ NOU 1999: 19 punkt 3.1

¹¹⁸ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 34.

fra. Det fremgår av forarbeidene at bestemmelsen anses som en forutsetning for effektiv gjennomføring av bestemmelsen, og at den vil få «betydelig preventiv effekt, som fører til at bakmenn og andre som vurderer å involvere seg i omsetningssystemer som kan rammes av forslaget til § 16 nytt annet ledd, overveier spørsmålet om deltakelse på en grundig måte».¹¹⁹ En slik dokumentasjonsplikt bidrar til sakens opplysning, og fører til et forsvarlig avgjørelsesgrunnlag.

En sentral rettssikkerhetsgaranti i norsk straffeprosess, er vernet mot selvinkriminering. I en alminnelig forvaltningsprosess gir forvaltningsloven¹²⁰ § 48 et vern mot selvinkriminering i forvaltningsprosesser. Det heter dessuten i forvaltningsloven § 43 at « i sak om administrativ sanksjon skal forvaltningsorganet gjøre parter som det er aktuelt for, oppmerksom på at det kan foreligge en rett til ikke å svare på spørsmål eller utlevere dokumenter eller gjenstander når svaret eller utleveringen vil kunne utsette vedkommende for administrativ sanksjon eller straff».

Begrepet «administrativ sanksjon» er definert i forvaltningsloven § 43, hvor det heter at «med administrativ sanksjon menes en negativ reaksjon som kan ilegges av et forvaltningsorgan, som retter seg mot en begått overtredelse av lov, forskrift eller individuell avgjørelse, og som regnes som straff etter den europeiske menneskerettskonvensjon».

Det fremgår av forarbeidene til forvaltningsloven at tvangsmulkt ikke er en administrativ sanksjon.¹²¹ Lotterilovens nåværende reaksjonshjemler regnes ikke som straff etter den europeiske menneskerettskonvensjonen, og omfattes derfor ikke av forvaltningsloven § 48 jf. § 43. Forvaltningsloven § 48 setter dermed ikke begrensninger for Lotteritilsynets innhenting av dokumentasjon fra virksomheter. Departementet uttaler imidlertid at «i de tilfeller Lotteri- og stiftelsestilsynet krever slik dokumentasjon av deltakere i pyramiden, vil tilsynet kunne gi informasjon om at den dokumentasjon som gis ikke vil bli brukt som bevis i straffesak mot personen selv».¹²² Retten mot selvinkriminering vil imidlertid slå inn når saken går over til å være en sanksjonssak.¹²³

---

¹¹⁹ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 34.

¹²⁰ Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven).

¹²¹ Prop. 62 L (2015–2016) s. 176 Endringer i forvaltningsloven mv. (administrative sanksjoner mv.) jf. NOU 2003: 15 punkt 11.4.2 Fra bot til bedring

¹²² Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 35.

¹²³ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 35.

6 Straff

6.1 Straff etter lotteriloven

Lotteriloven § 17 regulerer hvilke eventuelle strafferettslige rettsvirkninger et brudd på § 16 kan medføre.

Lotterilovens alminnelige straffebestemmelse i § 17 slår fast at «Den som forsettlig eller uaktsomt overtrer bestemmelser i loven her eller bestemmelser eller vilkår i medhold av denne loven, straffes med bøter eller fengsel inntil ett år.»

Det følger imidlertid av § 17 annet ledd at overtredelse av § 16 første og annet ledd alltid anses som grov overtredelse av loven. Grov overtredelse straffes med bøter eller fengsel inntil tre år. Departementet uttaler i forarbeidene at den øvre delen av strafferammen for grove overtredelser bør reserveres/forbeholdes for de mer profesjonelle aktørene.¹²⁴

Lotteriloven § 17 omfatter både uaktsomme og forsettlige handlinger, jf. straffeloven §§ 22 og 23. Medvirkning reguleres i straffeloven § 15 og forsøk i § 16.

I strafferetten er regelen at «enhver rimelig og fornuftig tvil» skal komme tiltalte til gode når faktumet under skyldspørsmålet skal fastleges.¹²⁵ Det er ikke holdepunkter som tilsier at det alminnelige beviskravet stiller seg annerledes ved brudd på lotteriloven enn ellers i strafferetten. Dette underbygges av lagmannsrettens uttalelser i PlexPay-dommen, der lagmannsretten la til grunn at skyldspørsmålet var bevist utover enhver rimelig tvil.¹²⁶

6.2 Straff ved overtredelse av forskrift om urimelig handelspraksis § 1 punkt 14

---

¹²⁴ Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) s. 37.

¹²⁵ Øyen, (2017) s. 446.

¹²⁶ LF-2008-042069

Markedsføringsloven § 48 første og annet ledd regulerer blant annet straff for overtredelse av forskrift gitt i medhold av § 6 femte ledd.

Det følger av § 48 første ledd at «Den som vesentlig overtrer (...) forskrift gitt i medhold av § 6 femte ledd (...) straffes med bøter, fengsel inntil 6 måneder eller begge deler dersom ikke strengere straffebestemmelse kommer til anvendelse».

Ved vurderingen av om en overtredelse er vesentlig, skal det særlig legges vekt på overtredelsens omfang, virkninger og graden av skyld. Dersom personen eller foretaket tidligere er ilagt straff eller overtredelsesgebyr for overtredelse av denne lov eller forskrift i medhold av loven, kan straff etter første og annet ledd anvendes selv om overtredelsen ikke er vesentlig. Dette følger av § 48 tredje ledd.

6.3 Sammenheng mellom straffebestemmelsene i lotteriloven og markedsføringsloven

Som nevnt bygger både lotteriloven § 16 annet ledd og forskrift om urimelig handelspraksis § 1 punkt 14 på direktivet om urimelig handelspraksis, og har tilnærmet identisk ordlyd. De strafferettslige konsekvensene ved brudd på bestemmelsene er likevel forskjellige på flere punkter. For det første er strafferammene forskjellige. Brudd på bestemmelsen i lotteriloven har en høyere strafferamme enn ved brudd på markedsføringsloven. For det andre vil overtredelse av lotteriloven § 16 alltid anses som grov, mens det for overtredelser av forskriften må foretas en konkret vurdering.

Strafferammen skal gjenspeile lovbruddet. Det er lite hensiktsmessig at det er forskjellig strafferamme for bestemmelser som forespeiler det samme lovbruddet, og avslører manglede sammenheng i regelverket på området for regulering av ulovlige pyramider. Lovteksten i straffebudene er klare, og det er ikke grunnlag for en harmoniserende tolking under henvisning til sammenhengen i regelverket. Det må avklares på lovgivernivå.

Det antas likevel at disse forskjellene har mindre praktisk betydning, da erfaringene etter innføring av bestemmelsene viser at spørsmålet knyttet til brudd på forbudet mot pyramidespill og pyramidelignende omsetningssystemer løses etter

spesiallovgivningen/lotteriloven – og de strengere straffebudene der – og ikke etter forskriften § 1 punkt 14.

Litteraturliste

Lover og forskrifter

Lov 5. desember 1939 nr. 3 om lotterier m.v.

Lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven).

Avtale 2. Mai 1992 nr.2 (ODA). Avtale mellom EFTA-statene om opprettelse av et overvåkingsorgan og en domstol, med protokollene 1-7.

Lov 27. november 1992 nr. 109 om gjennomføring i norsk rett av hoveddelen i avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) m.v.

Lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v. (lotteriloven).

Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).

Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

Lov 21. desember 2005 nr. 135 om endringer i lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v.

Lov 9. januar 2009 nr. 2 om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven).

Forskrift 1. juni 2009 nr. 565 om urimelig handelspraksis.

Forarbeider

Ot.prp. nr. 84 (1998-1999) Om lov om lotterier m v og Statens Lotteritilsyn (lotteriloven).

Ot.prp. nr. 49 (1999-2000) Om lov om endringer i lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v.

Ot.prp. nr. 97 (2004-2005) Om lov om endringer i lov 24. februar 1995 nr. 11 om lotterier m.v.

Ot.prp. nr. 55 (2007-2008) Om lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven).

Innst. O. nr. 20 (2008-2009) Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om kontroll med markedsføring og avtalevilkår mv. (markedsføringsloven).

NOU 1997: 14 Spillet om pengene - Om opprettelse av et lotteritilsyn.

NOU 1999: 19 Domstolene i samfunnet, Administrativ styring av domstolene. Utnevelser, sidegjøremål, disiplinærtiltak, Midlertidige dommere.

NOU 2003: 15 Fra bot til bedring - Et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med mindre bruk av straff.

Prop. 62 L (2015–2016) Endringer i forvaltningsloven mv. (administrative sanksjoner mv.)

Norske avgjørelser og vedtak

Rt. 1975 s. 603 «Swingball»

Rt. 2008 s.1555 «Biomar»

Rt. 2009 s. 1601 A «PlexPay»

HR-2016-2239-A «Route 66»

HR-2018-1123-U

LB-2016-190491 (Borgarting lagmannsrett) «WorldVentures Marketing»

Lotteritilsynet. (2018) *Vedtak Lyoness*, 31.05.2018, Lotteritilsynets referanse: 18/00107-30/333. <https://lottstift.no/wp-content/uploads/2018/06/Lyoness-Lyconet-Cashback-World-myWorld-vedtak-med-palegg-om-stans.pdf>.

Utenlandske avgjørelser

C-515/15 4finance UAB v. Supreme Administrative Court of Lithuania.
ECLI:EU:C:2018:295.

C-677/15 Loterie Nationale - Nationale Loterij NV van publiek recht v. Mr. Paul Adriaensen, Mr. Werner De Kesel, The Right Frequency VZW. ECLI:EU:C:2016:958.

Marknadsdomstolen 2009:33 (førstehjelpavtale)

Marknadsdomstolen 2013:3

Direktiver

EP/Rdir. 2005/29/EC of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market.

Europaparlaments- og rådsforordning (EF) nr. 2006/2004 av 27. oktober 2004 om samarbeid mellom nasjonale myndigheter med ansvar for håndheving av forbrukervernlovgivning.

Juridisk teori

Arnesen, F., Stenvik, A., *Internasjonalisering og juridisk metode- særlig om EØS- rettens betydning i norsk rett*. Oslo: Universitetsforlaget 2015.

Grandal, M., Haug, F. E., *Markedsføringsrett i et nøtteskall*. 1. utg., Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS 2016.

Lunde, T., *Manuskript til markedsføringsloven med kommentarer - om «svartelisten» punkt 14*, 3. utg., under publisering. (Gjengitt med samtykke).

Lunde, T., Mestad, I., Michaelsen, T, L., *Markedsføringsloven med kommentarer*. 2. utg., Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS 2015.

Mögelvang-Hansen, Peter, Riis, Thomas: TemaNord 2000:509 *Pyramidespil og Multi-level Marketing*. Nordisk Ministerråd, København.

Sejersted, F., Arnesen, F., Rognstad O-A., Foyn, S., *EØS-rett*, 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget 2004.

Øyen, Ø., *Straffeprosess*, 2.utg., Bergen: Fagbokforlaget 2017.

Andre kilder

Bøe, H., *Pyramidespill blomstrer opp igjen*, NRK 6. januar 2011, https://www.nrk.no/vestfold/_-pyramidespill-blomstrer-opp-igjen-1.7450167 (Sjekk 29. november 2018).

CNN Library, *Bernard Madoff Fast Facts*, 13. april 2018, <https://edition.cnn.com/2013/03/11/us/bernard-madoff-fast-facts/index.html> (sjekket 2. desember 2018).

Grøndal, L, fagrådgiver i Barne- og likestillingsdepartementet, *personlig meddelelse om forskrift om urimelig handelspraksis § 1 punkt 14*, 29. november 2018. (Gjengitt med samtykke).

Guidance on the implementation/application of directive 2005/29/EC on unfair commercial practices (2016). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016SC0163&from=EN> (Sjekk 28. november 2018).

Kjelsnes, A, M, seniorrådgiver i Lotteri- og stiftelsestilsynet, *e-post med informasjon om statistikk over tips Lotteritilsynet har mottatt om ulovlig pyramidevirksomhet*, 5. desember 2018. (Gjengitt med samtykke).

Lotteritilsynet. (2014) Lotteritilsynets endelige tilsynsrapport om Lyoness, 16.09.2014, Lotteritilsynets referanse: 13/06752-103/571. <https://lottstift.no/wp-content/uploads/2016/12/Tilsynsrapport-Lyoness.pdf>.

Lotteritilsynet. Om organisasjonen, 2. mai 2018. <https://lottstift.no/nb/om-oss/om-organisasjonen/> (Sjekket 5. desember 2018).

Lotteritilsynet, *Pyramide*, 24. april 2018, <https://lottstift.no/nb/pyramide/> (Sjekket 3. desember 2018).

Opinion of advocate general Sharpston. Delivered on 19 December 2013. ECLI:EU:C:2013:868.

Rui, J. P., *Hvilken vekt må nasjonale domstoler legge på internasjonale domstolars avgjørelser?*, RETFÆRD ÅRGANG 32 2009 NR. 3/126. http://retfaerd.org/wp-content/uploads/2014/06/Retfaerd_126_2009_8.pdf. (Sjekket 26. november 2018).

Skattedirektoratet, *Skatte-ABC 2018*

<https://www.skatteetaten.no/rettskilder/type/handboker/skatte-abc/2018/tilfeldige-inntekter-gevinster/T-6.013/> (Sjekket 11. november 2018).